

ประเด็นปัญหาและแนวทางการพัฒนา

การนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ในการศึกษาครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อนำเสนอทิศทางและรูปแบบของการพัฒนาเป็นภาพรวมเท่านั้น โดยจะไม่ลงรายรายละเอียด เพราะจุดมุ่งหมายของการศึกษาครั้งนี้ต้องการทราบถึงวิวัฒนาการของรูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดินในพื้นที่เป็นหลัก และเพื่อทราบถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เนื่องจากอิทธิพลที่ได้รับจากนโยบายการพัฒนาประเทศเป็นอุตสาหกรรมใหม่ หรืออุตสาหกรรมเกษตรใหม่ (NEWLY INDUSTRIALIZED OR NEWLY AGRICULTURAL-INDUSTRIALIZED COUNTRY) ที่มากระทบเท่านั้น ดังนั้นแนวความคิดในการนำเสนอแนวโน้มการพัฒนาต่อไปนี้จะเน้นถึงการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและมีอิทธิพลต่อรูปแบบการใช้ที่ดินในพื้นที่ โดยคำนึงถึงความต้องการของท้องถิ่นเป็นหลัก และชี้แนะความเป็นไปได้ของนโยบายรัฐในบางกรณี

5.1 ประเด็นปัญหาสำคัญที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

จากการศึกษาที่ผ่านมาสรุปได้ว่าชุมชนน้ำชายฝั่งทะเล (ESTUARINE COMMUNITY) มีรูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดินในลักษณะสังคมเกษตรกรรม (AGRARIAN SOCIETY) ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของไทย และมีวิวัฒนาการตามยุคสมัยที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันได้ประสบกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม ต่อเนื่องมาตั้งแต่ข้าศึกพอสืบเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญ ๆ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อรูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดินในอนาคตดังนี้คือ

5.1.1 ปัญหาทางด้านกายภาพ

เนื่องจากชุมชนในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีการใช้ที่ดินเกษตรกรรม ซึ่งยังต้องพึ่งพาลักษณะทางธรรมชาติเป็นหลัก เช่น เกี่ยวกับระบบการผลิตทางการเกษตรทั่ว ๆ ไปในประเทศไทย โดยเฉพาะแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการใช้ที่ดินของพื้นที่อย่างมาก มักจะได้รับผลกระทบจากอิทธิพลของธรรมชาติและผลพวงจากการพัฒนามนุษย์ จน

ก่อเกิดเป็นปัญหาต่อชุมชนเกษตรหลายครั้งหลายครา ช่วงที่มีความรุนแรงที่สุดและได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการارضที่กินพื้นที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันคือ ปัญหาความแห้งแล้งจากสภาพภูมิอากาศแห้งแล้งตามธรรมชาติเมื่อปี 2519 - 2522 และการเก็บกักน้ำเหนือเขื่อนน้ำห้วยลุ่มน้ำแม่กลองตอนบน ทำให้น้ำทะเลไหลเข้ามาในร่องสวนที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง และสร้างความเสียหายให้กับพื้นที่สวนมะพร้าวในจังหวัดสมุทรสงครามขึ้นต้นตายใบหมื่นกว่าไร่ ส่วนที่เหลืออยู่ก็ฝ่อเจริญเติบโตเต็มที่อย่างเมื่อก่อน จากเหตุการณ์นี้เป็นผลให้การارضที่กินพื้นที่ต่อเนื่องซึ่งมักจะถูกน้ำทะเลท่วมถึงอยู่ตลอดเวลาเริ่มเปลี่ยนการارضที่กินพื้นที่เป็นอย่างอื่น โดยเฉพาะการผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ดินและพื้นที่น้ำเค็ม เช่น การเพาะเลี้ยงกุ้งน้ำเค็ม การทำนาเกลือ การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง และการทำประมง

หลังจากเหตุการณ์น้ำเค็มท่วมสวนมะพร้าวตั้งแต่ปี 2522 เป็นต้นมา สภาพดินในจังหวัดสมุทรสงครามก็เสื่อมสภาพลงไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ดีเท่าที่ควร ประกอบกับยังได้รับภัยธรรมชาติน้ำท่วมอีกหลายครั้ง และสภาพอากาศแห้งแล้งมากขึ้นทุกปีเนื่องจากระบบนิเวศน์ส่วนรวมของประเทศแยลง จึงทำให้การผลิตทางการเกษตรในพื้นที่อยู่ในสภาพฝืดเคืองเหมือนเค็มและมีแนวโน้มจะแยลงเรื่อยๆ ถึงแม้ว่าทางรัฐจะช่วยสร้างเขื่อนหรือหาทางแก้ปัญหาน้ำเค็มกินเค็มมาในพื้นที่ตลอดมา แต่ก็มิอาจฟื้นธรรมชาติในระบอบใหม่ได้ เพราะพื้นที่ตรงส่วนนี้เป็นส่วนปลายน้ำเป็นเส้นทางระบายน้ำออกสู่ทะเล ในช่วงที่มีเขื่อนน้ำน้อยเหนือเขื่อนในพื้นที่นี้ก็จะไม่ได้รับน้ำเพราะถูกบริเวณเรือกสวนไร่นาคอนบนเก็บกักไว้หมด โอกาสน้ำทะเลก็จะทะลักเข้ามาในพื้นที่ได้ตลอดเวลา พอถึงช่วงที่น้ำล้นเขื่อนพื้นที่นี้ก็จะกลายเป็นแหล่งรองรับการระบายน้ำออกสู่ทะเลจึงมีโอกาสสำหรับน้ำเสีย กากของเสีย และตะกอนสารเคมีจากโรงงานในภาคธนบุรีและราชบุรี รวมทั้งตะกอนสารเคมี ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงจากสวนในคาเนินสะควาไหลเข้ามาทำลายพืชผลในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถึงแม้ว่าปัจจุบันชาวสวนจะหาวิธีช่วยตนเองโดยการทำประตูดินเปิดระบายน้ำเข้าออกสวนแล้วก็ตาม แต่ก็ยังได้รับผลกระทบจากความเสียหายเปรียบค่านายภาพของพื้นที่อยู่ดี นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ในการทำลายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอีกหลายประการ ดังนี้คือ

ประการแรก เมื่อพื้นที่ชายฝั่งทะเลถูกเปลี่ยนแปลงให้อยู่ในเขตพื้นที่น้ำเค็มโดยชัดเจน ป่าชายเลนก็ถูกทำลายลงจนแทบจะไม่มีเหลือให้เห็นอีกเลย ที่ยังมีอยู่ก็มีแต่ป่าจากที่ถูกปลูกไว้เพื่อการค้า ส่วนป่าโกงกางสรุปได้ว่าไม่มีเหลือแล้ว เพราะจากการออกสำรวจพื้นที่ริมทะเลครั้งล่าสุดนี้ปี 2534 ตั้งแต่ปากอ่าวแม่กลองไปจนสุดเขตถึงเพชรบุรีเห็นโกงกางเป็นหย่อมๆ ไม่เกิน 10 แห่ง ส่วนที่เหลือเห็นเป็นบ่อทุ่งร้างเค็มไปหมด การสูญเสียป่าชายเลนในครั้งนี้หมายถึงการทำลายระบบนิเวศน์ชายฝั่งทะเล ซึ่งมีผลให้ทรัพยากรสัตว์น้ำและแหล่งเพาะ

เลี้ยงชายฝั่งที่สำคัญแห่งหนึ่งของไทยหมดลงอย่างน่าเสียดาย และยังเป็นผลกระทบกระเทือนต่อภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติอื่น ๆ โดยเฉพาะสภาพอากาศของพื้นที่และของประเทศ

ประการที่สอง การเพิ่มขึ้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาเพื่อสนองนโยบายการส่งออกของรัฐบาลโดยปราศจากการวางแผนไว้ล่วงหน้า ทำให้สภาพพื้นที่เสื่อมทรามลงอย่างมาก เนื่องจากใช้ประโยชน์เกินกว่าศักยภาพของพื้นที่จะรองรับได้ (OVERLOAD) สร้างปัญหาต่อสภาพแวดล้อมคือ เกิดปัญหาน้ำเน่าเสียจากปฏิกิริยาของตะกอนที่ทับถมกันและไหลย้อนกลับเข้ามาทำลายบ่อกุ้ง และ เรือกสวนไร่นาได้รับความเสียหายโดยถ้วนหน้า

ประการที่สาม การปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลองโดยไม่มี การบำบัดน้ำเสีย และการขนน้ำเสียและกากของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี ลงมาทิ้งตรงปากอ่าวแม่กลองโดยปล่อยมาแต่ให้ทางฝั่งทะเลตามที่กำหนดไว้ เนื่องจากความเห็นแก่ตัว และความมั่งง่าย จึงทำให้ของเสียเหล่านี้ไหลเข้าหาฝั่งและไหลย้อนกลับเข้าไปทำลายพื้นที่สวนนาเกลือ บ่อกุ้ง แหล่งเพาะเลี้ยงชายฝั่ง และลดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลลงอีกด้วย นอกจากนี้ผลของการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมและบ่อกุ้งในสมุทรสาครลงที่ปากอ่าวมหาชัยก็มีผลกระทบต่อชายฝั่งทะเลแม่กลอง เพราะอยู่ในรัศมีใกล้เคียงกัน

ประการที่สี่ สืบเนื่องมาจากการทำสวนที่พึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่มากเกินไปของอำเภอตาเนินสะควก ทำให้ตะกอนสารเคมีของปุ๋ยและยาฆ่าแมลงไหลลงสู่แม่น้ำลำคลองไปทำลายพื้นที่เกษตรข้างเคียงและบางครั้งก็ย้อนกลับมาทำลายพื้นที่เกษตรตนเอง ซึ่งชาวสวนที่ตาเนินสะควก เข้าใจในสถานการณ์นี้ดี แต่ก็มี ความจำเป็นต้องทำต่อไปเพราะศัตรูพืชในสวนที่นี้ไม่อาจกำจัดได้โดยวิธีทางธรรมชาติ ประกอบกับชาวสวนหวังผลเลิศในการผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ยังเป็นความเคยชินด้วย

และประการสุดท้ายคือปัญหาใหญ่ที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต และคาดว่าจะมีผลกระทบต่อ การเกษตรของพื้นที่อย่างมากคือ โครงการผันน้ำจากลุ่มน้ำแม่กลองไปส่งน้ำเค็มที่แม่น้ำท่าจีนแทนน้ำที่เคยใช้จากแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีโครงการผันน้ำจากลุ่มน้ำแม่กลองไปยังลุ่มน้ำเจ้าพระยาในปริมาณมากขึ้นเพื่อชดเชยกับส่วนที่ขาดไป เนื่องจากความต้องการน้ำดิบเพื่อการประปาและพื้นที่เกษตรบริเวณนั้นมีมากขึ้น โครงการดังกล่าวนี้พยายามแก้ปัญหาก็เกิดขึ้นกับกรุงเทพมหานครและบริเวณใกล้เคียงอย่างเฉียว โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับพื้นที่เกษตรในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองเลย โดยเฉพาะพื้นที่ซึ่งอยู่บริเวณปลายน้ำ ปัจจุบันกรมชลประทานยังไม่สามารถจัดหาน้ำจืดเพื่อบริการชาวสวนได้ทั้งหมด และภายในพื้นที่ที่มีกประสบปัญหาน้ำเค็มอยู่

เสมอ ๆ นอกจากนี้สภาพความแห้งแล้งที่ทวีคูณเพิ่มขึ้นทุกปีก็ทำให้ลาคลองหลาย ๆ สายเริ่มขึ้น เชนและแห้งชอลงบ้างแล้ว ดังนั้นเมื่อปริมาณน้ำที่จะไหลเข้ามาในพื้นที่นี้น้อยลงไปอีก ต่อไปในอนาคตชุมชนน้ำที่เคยอุดมสมบูรณ์นี้อาจกลายเป็นเช่นกรุงเทพฯ ในปัจจุบันที่น้ำเหลือลาคลองที่ใสสะอาดให้เห็นอีกเลย และแม่น้ำแม่กลองก็อาจจะเน่า เช่นเดียวกับเจ้าพระยา เพราะเท่าที่ผ่านมาก็เกิดปัญหาน้ำเสียในแม่น้ำแม่กลองให้เห็นหลาย ๆ กรณีแล้ว และสร้างความเสียหายแก่พื้นที่เกษตรมาหลายครั้งหลายคราแล้ว ขณะเดียวกันสภาพพื้นดินที่เริ่มจืดลงก็จะกลับกลายเป็นสภาพดินเค็มอีก เพราะไม่มีน้ำจืดจากตอนบนมาใส่น้ำเค็ม

จากลักษณะปัญหาสภาพที่เกิดขึ้นที่นี้ หอสรุปได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีอิทธิพลมากที่สุด ที่ที่ผู้ถูกระทบกระเทือนตลอดเวลาคือพื้นที่ตอนกลางและตอนล่างที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างตั้งแต่ช่วงแม่น้ำฮ่อมและคลองแม่กลองลงมาจนถึงบริเวณชายฝั่งทะเล บริเวณเขตอำเภออัมพวาและอำเภอเมืองสมุทรสงครามนั่นเอง ส่วนอำเภอคาบสมุทรและอำเภอบางคนก็มีความได้เปรียบทางด้านที่ตั้ง เพราะอยู่ในระยะที่ไกลจากทะเล และอยู่ในบริเวณพื้นที่รับน้ำจืด อีกทั้งยังอยู่ในเขตพื้นที่ส่งน้ำของโครงการชลประทานแม่กลองใหญ่

5.1.2 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

เนื่องจากปัจจุบันลักษณะ เกตกรรมของพื้นที่ประเทศ เป็นการทำเกษตรกรรมเพื่อการค้า (COMMERCIAL AGRICULTURE) ดังนั้นความสำคัญของระบบตลาดจึงมีอิทธิพลมากที่สุดต่อระบบการผลิตพืชผลและสินค้าเกษตรต่าง ๆ โดยทั่วไปแล้วสินค้าเกษตรกรรมเกือบทุกชนิดที่ผลิตในประเทศจะขึ้นอยู่กับโครงสร้างของระบบตลาดกรุงเทพฯ เป็นสำคัญ ซึ่งก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วกันว่าปัจจุบันสภาพตลาดสินค้าเกษตรส่วนใหญ่ในประเทศค่อนข้างจะประสบกับ ปัญหาด้านราคาคงต่ำและส่งผลให้เกษตรกรได้รับความเดือดร้อนเสมอมา โดยเฉพาะเกษตรกรส่วนใหญ่มักถูกพ่อค้าคนกลาง เอารัดเอาเปรียบในการจำหน่ายผลผลิตตลอด เวลา

สำหรับเกษตรกรในพื้นที่นี้ก็เช่นเดียวกันกับเกษตรกรทั่วประเทศที่มีกประสบปัญหาด้านการตลาดคงกล่าวแล้วข้างต้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะทุกวันนี้การขายผลผลิตทางการเกษตรของพื้นที่เกือบทั้งหมดส่งตรงถึงตลาดกรุงเทพฯ เป็นหลัก ดังนั้นสภาพเศรษฐกิจของเกษตรกรในพื้นที่จะดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับภาวะตลาดประเทศเป็นสำคัญ เห็นได้ชัดจากปัญหาราคาน้ำตาลมะพร้าวของพื้นที่ตกต่ำต่อเนื่องกันมาเกือบ 10 ปี เนื่องจากความต้องการของตลาดกรุงเทพฯ น้อยลง ทำให้ชาวสวนมะพร้าวต้องประสบปัญหาการขาดทุนในระยะหลัง และจำเป็นต้องทำน้ำตาลมะพร้าวผสมมากขึ้น และเป็นต้นเหตุให้เกิดการทำน้ำตาลมะพร้าวปลอมขึ้นในเวลา

ต่อมาซึ่งก็ยิ่งส่งผลให้ภาวะตลาดน้ำตาลมะพร้าวแยลงอีก ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากความต้องการของตลาดส่วนหนึ่งด้วยที่ต้องการภาวมากขึ้น ความตกต่ำของมะพร้าวน้ำตาลมีผลต่อระบบโครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรสงครามพอสมควร เพราะมะพร้าวน้ำตาลเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของจังหวัด จากความกระทบกระเทือนนี้ส่งผลต่อภาวะเศรษฐกิจอื่น ๆ ของพื้นที่ด้วย เพราะเมื่อชาวสวนมีเศรษฐกิจไม่ดีก็จะมีแนวโน้มออกมาจับจ่ายใช้สอยสินค้าในเมือง เศรษฐกิจของเมืองก็จะแยลงตามนั้น ๆ ด้วย

อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวนี้ไม่สู้มีผลกระทบรุนแรงต่อเกษตรกรในพื้นที่มากนัก เพราะจากการสอบถามชาวสวนในทุกๆ อำเภอของพื้นที่ส่วนใหญ่ก็ยังไม่คิดเปลี่ยนอาชีพ เพราะมีความมั่นใจต่อการแก้ปัญหาตามวิถีทางของตนเอง เช่น เมื่อหามะพร้าวน้ำตาลไม่ได้ก็เปลี่ยนไปหามะพร้าวผลหรือปลูกผลไม้แทนชั่วคราว แล้วเมื่อราคาน้ำตาลมะพร้าวดีขึ้นก็กลับมาทำใหม่ หรือการหารายได้เพิ่มจากการทำอาชีพเสริม เช่น รับจ้างในเวลาว่างเพื่อทดแทนรายได้ส่วนที่หายไป ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่มีประเด็นที่สำคัญกว่าคือ ชาวสวนส่วนใหญ่ของพื้นที่ที่มีฐานะดีอยู่แล้ว มีเงินทุนของตนเอง มีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง ไม่ต้องเช่าที่ผู้อื่นหากิน ยกเว้นกรณีที่ดินเจ้าของที่ดินบางรายมีที่ดินหากินมากเกินไปกำลังครอบครัวจะทำได้ก็จะให้ผู้ที่รู้จักกันดีเข้าไปช่วยแทน นอกจากนี้การที่ชาวสวนมีความประหยัคมัธยัสถ์จึงมีการเก็บออมไว้เพื่ออนาคตเสมอ เมื่อมีปัญหาจึงไม่ค่อยเดือดร้อน เพราะเท่าที่เคยสัมผัสกับชาวสวนทุกอำเภอ ชาวสวนมักจะบันทึกปัญหาการผลิตและการตลาดที่แยลง แต่เมื่อถามว่าลำบากมากมั๊ย ก็มักได้รับคำตอบว่าพออยู่ได้แต่ต้องประหยัคมมากขึ้นก็คือไม่จับจ่ายสินค้าฟุ่มเฟือย

จากข้อสรุปดังกล่าวพอจะเห็นภาพรวมของสภาพเศรษฐกิจในพื้นที่นี้ว่าไม่ค่อยประสบปัญหามากนัก ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจการเกษตรของพื้นที่นี้ขึ้นอยู่กับการทำสวนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อมองภาวะเศรษฐกิจของคาบเนินสะทวจะเห็นว่าดีมาก แทบจะไม่ค่อยได้รับความกระทบกระเทือนจากระบบตลาดในด้านกาจำหน่ายสินค้า เพราะมีอำนาจต่อรองสูง เนื่องจากคาบเนินสะทวสามารถผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพดีและเป็นสินค้าเกษตรชนิดที่ตลาดต้องการ ซึ่งแตกต่างจากสมุทรสงครามที่ค่อนข้างจะยึดมั่นอยู่ในการผลิตสินค้ารูปแบบเดิม แต่ก็ค่อนข้างโชคดีที่ไม่มีคู่แข่งขึ้นทางการตลาดมากนัก อย่างไรก็ตามจะสรุปสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันของพื้นที่จากชาวสวนเพียงอย่างเดียวก็คงไม่ได้ เพราะในช่วง 2 - 3 ปีที่ผ่านมามีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่กระทบกระเทือนโครงสร้างเศรษฐกิจของพื้นที่อย่างรุนแรงคือ การล่มสลายของนาถ่วงในพื้นที่ชายฝั่งทะเลทำให้เกิดการสูญเสียทั้งผลผลิตการเกษตร การว่างงานที่คน และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่นอกจากประเมินค่าได้มหาศาล จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งนี้อาจกล่าว

ได้ว่าเป็นตัวอย่างความผิดพลาดที่เกิดจากการวางนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจประเทศ เพื่อการเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ โดยละเลยการเตรียมแผนพัฒนาที่เหมาะสมพื้นที่ ดังนั้นการวางแผนพัฒนาพื้นที่นี้จึงสมควรหยิบยกสถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจนี้ไปพิจารณาเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่ง

5.1.3 ปัญหาทางด้านสังคม

อาจกล่าวได้ว่าสภาพทางสังคมของชุมชนในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง อยู่ในเกณฑ์ดีและไม่ค่อยมีปัญหา เนื่องจากเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีสภาพเศรษฐกิจดีเป็นส่วนใหญ่ และได้รับประโยชน์จากการให้บริการทางด้านสังคมและคุณภาพชีวิตที่ดีจากรัฐในระดับที่น่าพอใจน่าจะเป็นระบบสาธารณสุขโรคและสาธารณสุขการทั้งถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โรงเรียนอนามัย ฯลฯ หรือการส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่งดงามของท้องถิ่น เช่น การจัดงานเทศกาลลงน้ำเงินสะควก การจัดตลาดนัดน้ำตาง ๆ ในชุมชนศูนย์กลาง เพื่อเป็นการรักษาวิถีชีวิตไทยดั้งเดิม หรือโครงการอนุรักษ์คอนทอยหล่อขนาดใหญ่ที่สุดของไทย เป็นต้น

การมองสภาพสังคมที่ศึกษากลับข้างต้นเป็นการมองภาพรวมของพื้นที่เท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาจากการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนในแต่ละรูปแบบชุมชนแล้ว จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์อย่างหนึ่งซึ่งตรงกันระหว่างชุมชนชาวสวนและชุมชนชาวนาคือ การขาดแคลนแรงงานในครัวเรือนรุ่นหนุ่มสาว เนื่องจากไปทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมในเขตมหาชัย (สมุทรสาคร) จนเป็นที่หวาดวิตกว่าในอนาคตจะมีผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรรมที่รุ่นพ่อแม่กำลังหาอยู่หาไปหรือไม่ แต่จากการสัมภาษณ์ผู้นำเกษตรกรและคนหนุ่มสาวในหลายแห่งของพื้นที่นี้ ก็ได้คำตอบว่าปัจจุบันที่หนุ่มสาวชอบออกไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรมมีเหตุผลหลายประการคือ ประการแรกเกิดจากการรับคำนิยมและวัฒนธรรมของสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรม เพราะคิดว่าเป็นอาชีพสบายและทำให้ตนเองทันสมัยขึ้น ประการที่สองเกิดจากความจำเป็นที่ต้องหางานนอกภาคเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เนื่องจากในระยะหลัง เกษตรกรรมประสบปัญหาภาวะการผลิตและการตลาดมาก สำหรับพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหานี้ค่อนข้างมากคือ ชุมชนชาวสวนมะพร้าวจังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนในอำเภอเงินสะควกไม่ค่อยประสบปัญหานี้มากนัก เพราะเท่าที่สอบถามหรือสำรวจพื้นที่ ปรากฏว่าคนรุ่นหนุ่มสาวมีบทบาทในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมค่อนข้างมาก และการหางานนอกภาคเกษตรของหนุ่มสาวชาวนา ชาวสวน ในพื้นที่กลุ่มนี้จะเป็นการรับจ้างทำงานในสวนและเวกบ้านมากกว่า เพราะระบบการผลิตที่เงินสะควกไม่เคยปล่อยพื้นที่ว่างเปล่าเกษตรกรจึงมีงานทำตลอดปี ถือว่าเป็นการผลิตเพื่อการค้าแบบเข้มข้นหรือเร่งรัด (INTENSIVE COMMERCIAL AGRICULTURE) เช่นเดียวกับชาวประมงก็มักค่อยประสบปัญหา

นี้เพราะชาวประมงปลุกฝังให้ลูกหลานรักและฝึกฝนอาชีพมาตั้งแต่เด็ก ประกอบกับการทำประมงในปัจจุบันเป็นอาชีพตามสบาย มีรายได้ดี และเสี่ยงอันตรายน้อยลง เพราะมีทางเลือกในการประกอบกิจกรรมได้หลายอย่าง เช่น ทำประมงน้ำตื้น ทำการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ทำนาทุ่งแบบธรรมชาติ ปลุกจากและมัลคับจากชายเป็นอาชีพเสริม ประเด็นสำคัญคือชาวประมงปัจจุบันหันกลับมาประกอบอาชีพเป็นลักษณะเพื่อการยังชีพ (SUBSISTENCE CULTURE) นั่นเอง

การที่คำนึงในการประกอบอาชีพของคนหนุ่มสาวในพื้นที่เปลี่ยนแปลงนี้ ทำให้มีการคาดการณ์ว่าในอนาคตพื้นที่เกษตรอาจถูก เปลี่ยนไปเป็นของคนนอกพื้นที่มากขึ้น อย่างไรก็ตามจากการรับฟังความคิดเห็นจากคนในท้องถิ่น ส่วนใหญ่ยังเห็นว่าลูกหลานชาวสวนชาวสวนในพื้นที่นี้ก็ยังมีความรักความหวงแหนในถิ่นที่อยู่ของตนเองอยู่ เพราะหนุ่มสาวที่ออกไปนอกพื้นที่เมื่อได้รับประสบการณ์นอกพื้นที่จนเป็นที่พอใจแล้ว ส่วนใหญ่ก็จะกลับมาลงหลักปักฐานครอบครัวใหม่ที่บ้านสวนและดำเนินชีวิตตามวิถีทางสังคมเกษตรกรรมแบบเดิม โดยมีการพัฒนากระบวนการผลิตและรับรู้ข่าวสารจากตลาดมากขึ้น ซึ่งการรับรู้ข่าวสารและการรับรู้เทคโนโลยีต่าง ๆ นี้เกษตรกรชาวสวนจะให้ความสำคัญมาก แต่จะนำไปประยุกต์ใช้ร่วมกับประสบการณ์ของตนเองที่ได้รับมาถ่ายทอดมาจากผู้รู้ที่เคารพนับถือเสมือนครูบาอาจารย์ ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมเมืองยุคอุตสาหกรรม แต่ที่สมุทรสงครามยังไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงหรือรับเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามาก เหมือนที่ดำเนินสะดวก ทั้ง ๆ ที่มีการออกใบหางานนอกพื้นที่มากกว่า เนื่องจากลักษณะนิสัยชาวสวนแม่กลองยังไม่กล้าเสี่ยงและคนหนุ่มสาวยังไม่ค่อยกลับมาทำงานในสวน

โดยสรุป การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคมที่เริ่มก่อตัวเกิดปัญหาในพื้นที่นี้ มีสาเหตุมาจากอิทธิพลการแพร่กระจายของการพัฒนา ในระบบสังคมอุตสาหกรรมและสังคมเมือง เพราะนอกจากจะทำให้ลักษณะการประกอบอาชีพเริ่มเปลี่ยนแปลง ก็ยังทำให้ลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบชุมชนน้ำซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์สังคมเกษตรในอดีตรองพื้นที่นี้ เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนบกมากขึ้น เห็นได้จากการปลูกบ้านเรือนของชาวบ้านสวนรุ่นใหม่เริ่มเกาะติดถนนมากขึ้น หรือการให้บริการตลาดซึ่งเมื่อก่อนจะซื้อขายกันทางตลาดน้ำ แต่ในปัจจุบันมีตลาดบก เคลื่อนที่หรือรถบรรทุกสินค้าเข้ามาเร่ขายถึงที่อยู่อาศัย

จากประเด็นปัญหาที่กล่าวมาแล้วทั้ง 3 ประการ จะเห็นว่าปัญหาที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบชุมชนและการใช้ชีวิตในพื้นที่มากที่สุด คือ ปัญหาที่เกิดกับสภาพทางกายภาพและสภาพเศรษฐกิจ ส่วนปัญหาที่เกิดกับสภาพทางสังคมนั้นเป็นผลมาจากปัญหา 2 ประเด็นแรก และไม่ค่อยมีผลกระทบมากนัก เพราะลักษณะของประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังมีความพอใจในสภาพสังคม

เกษตรกรรมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และยังมีการสานต่อทางวัฒนธรรมดั้งเดิมกับการพัฒนาในระบบ
สังคมมาใหม่อย่างสอดคล้องกันก็ได้เป็นอย่างดี

5.2 ความต้องการของท้องถิ่น

โดยข้อเท็จจริง ความต้องการของท้องถิ่นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างส่วนใหญ่
ความต้องการประกอบอาชีพเดิมที่ตนเองมีความถนัด คือ การกสิกรรมและการประมง โดย
เฉพาะอย่างยิ่งการทำสวนมะพร้าวและการทำสวนผลไม้ ฝรั่ง ลิ้นจี่ ส้มโอ ฯลฯ

นับตั้งแต่ปี 2520 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ชุมชนเกษตรในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอน
ล่างได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมตลอดเวลา
โดยเฉพาะผลกระทบทางด้านกายภาพต่อพื้นที่เพาะปลูกในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีสภาพรุด
รรมลงมาก เนื่องจากประสบภัยจากภาวะฝนแล้ง ขาดแคลนน้ำจืดเพื่อการเกษตร และการ
รุกของน้ำเค็ม ตั้งแต่ปี 2519 ถึงปี 2522 จนเป็นผลให้สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดเกิดภาวะ
ซบถงัน ซึ่งต่อมาเมื่อปี 2525 รัฐได้กำหนดมาตรการในระยะยาวเพื่อแก้ไขปัญหานี้ โดยการ
กำหนดเขตพื้นที่ระบบน้ำจืดและพื้นที่ระบบน้ำเค็ม และใช้ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 35 (ถนน
ธนบุรี-ปากท่อ) เป็นแนวหลัก มาตรการนี้ทำให้พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ระบบน้ำจืดและ
น้ำกร่อย โดยเฉพาะที่คาบสมุทรหรือตอนบนของพื้นที่นี้กลายเป็นระบบน้ำจืดสนิท ส่วนที่ดิน
ชายทะเลทั้งหมดอยู่ในเขตพื้นที่ระบบน้ำเค็ม

จากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้ประชาชนในเขตพื้นที่เพาะปลูกตอนบนทั้งหมดสามารถ
ทำการเพาะปลูกพืชสวนต่าง ๆ ในช่วงนั้นได้ดีขึ้น ในขณะที่ประชาชนที่อยู่เขตพื้นที่ดินชายทะเล
มีโอกาสในการประกอบอาชีพจำกัดคือ ทำนาทุ่ง นาเกลือ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำกร่อยและปลูกป่า
ไม้ชายเลนเป็นการค้า ยกเว้นพื้นที่ทำนาในบริเวณคาบสมุทรทนามแดง เท่านั้นที่ยังต้องการคง
สภาพอาชีพเดิม และทางกรมชลประทานก็ได้ทำแนวคันดินป้องกันน้ำเค็มไว้ให้ แต่หลังจากเกิด
วิกฤตการณ์ภัยแล้งในเวลาต่อมา ความต้องการของประชาชนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลก็เริ่มเปลี่ยนไป
โดยเฉพาะในคาบสมุทรทนามแดง เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการกลับมามีสวนมะพร้าว นาข้าว
ปลูกผัก และเลี้ยงปลาน้ำจืดดั้งเดิม ทั้งนี้เพราะผู้ประกอบการเพาะเลี้ยงกุ้งน้ำเค็มในพื้นที่
เดิมเป็นชาวสวน และชาวสวนท้องถิ่นมาก่อน ซึ่งแตกต่างกับผู้ประกอบการเพาะเลี้ยงกุ้งใน
อำเภอเมืองสมุทรสงครามที่ส่วนใหญ่เป็นนายทุนต่างถิ่น เมื่อทำนาทุ่งต่อมาได้คนกลุ่มนี้จึงตั้งที่
ดินร้างไว้เพื่อรอเก็งกำไร หรือให้ชาวนาเกลือเก่าเช่าที่ทำนาเกลือดั้งเดิม

และจากสถานการณ์เดียวกันนี้ได้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่สวนคอนบนเกือบทั้งหมด เป็นพื้นที่น้ำจืด เกษตรกรชาวสวนที่อยู่ในพื้นที่คอนบนก็เริ่มมีความต้องการเปลี่ยนแปลงแบบการผลิตพืชสวน ซึ่งเคยเน้นการทำสวนผลไม้ยืนต้นน้ำกร่อยพวกมะพร้าวอย่างเขียวใบเป็นส่วนผลผลิตมากขึ้น โดยเฉพาะในอำเภอคำเนินสะควก เกษตรกรมีความต้องการผลิตพืชตามความต้องการของตลาดกรุงเทพฯ เห็นได้จากที่เกษตรกรในอำเภอคำเนินสะควกให้ความสำคัญต่อการรับรู้ข่าวสารต่างๆ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบการผลิต เพื่อให้ได้สินค้าที่มีคุณภาพดีตามความต้องการของตลาด ซึ่งต่างจากชาวสวนสมุทรสงครามที่ค่อนข้างจะยึดมั่นอยู่กับการประกอบอาชีพตามแบบเดิมคือ ทำสวนมะพร้าวเป็นหลัก เพียงแต่ว่าปัจจุบันเน้นหนักในการทำสวนมะพร้าวผลมากขึ้น ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลง เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม สวนมะพร้าวน้ำตาลได้รับผลกระทบจากปัญหาด้านการผลิตคือ ขาดแรงงานเนื่องจากลูกหลานไม่สืบทอดอาชีพ และด้านการจำหน่ายคือราคาต่ำลง เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่นิยมบริโภคประกอบกับมีสินค้าตัวอื่นทดแทนได้

จากการศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างที่ผ่านมา ประกอบกับการทราบถึงสภาพปัญหาต่างๆ ของพื้นที่ สามารถสรุปความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นในปัจจุบันได้ 3 ประเด็น คือ

5.2.1 ชาวสวนต้องการประกอบอาชีพเดิม

โดยเฉพาะทำสวนมะพร้าว และการทำสวนผลไม้ เนื่องจากเกษตรกรในพื้นที่ที่มีความเห็นว่าเป็นตนเองมีประสบการณ์และความสามารถมากพอสมควร เช่น ชาวสวนมะพร้าวสมุทรสงครามมีประสบการณ์จากการสืบทอดอาชีพมาจากบรรพบุรุษนานกว่า 50 ปีขึ้นไป ถึงแม้ว่าจะมีปัญหาน้ำสวนมะพร้าวน้ำตาลบ้างก็ตามก็สามารถแก้ไขปัญหามาตามวิถีทางตนเองได้ หรือชาวสวนอำเภอคำเนินสะควกได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่ามีความก้าวหน้ามากที่สุด และมีความสามารถผลิตผลไม้คุณภาพดีออกสู่ตลาดตลอดเวลา เป็นต้น นอกจากนี้เกษตรกรเห็นว่าการปรับปรุงพื้นที่ทำไร่ประชิดอยู่เดิมมาเข้าประชิดที่ดินอื่นต้องลงทุนสูงและไม่แน่ใจว่าจะประสบความสำเร็จ จึงไม่ต้องการเปลี่ยนอาชีพ และที่สำคัญคือเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีความรักและผูกพันในอาชีพเกษตรและมีความรักในถิ่นฐานตัวเอง เพราะเท่าที่ผ่านมาเกษตรกรส่วนใหญ่ก็ได้อาศัยอาชีพที่หาอยู่นี้เลี้ยงครอบครัวได้อย่างสบายมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามอาชีพเกษตรที่หาอยู่ในปัจจุบันต้องการความช่วยเหลือและสนับสนุนในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านน้ำเพื่อการเพาะปลูก การป้องกันน้ำเค็มจากทะเลและน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมคอนบนลุ่มแม่น้ำแม่กลองและปากน้ำมหาชัย และสารเคมีจากยาฆ่าแมลง ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ของสวนอำเภอคำเนินสะควกรวมทั้งการประกันราคาพืชผล สำหรับเรื่องทุนและวิชาการใหม่ ๆ เกษตรกรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาว

ส่วนไม่ค่อยสนใจ เพราะปกติชาวสวนมีฐานะดีและมีประสบการณ์ดีอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังมีความห่วง
ในตัวเอง และพอใจในการช่วยเหลือกันเองในแบบสังคมเกษตรกรรมมากกว่า

5.2.2 ชาวนาทุ่งต้องการ เปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ

ก่อนที่จะมาประกอบอาชีพทำนาทุ่งนั้น ผู้ประกอบการเพาะเลี้ยงกุ้งส่วนหนึ่ง
เคยเป็นชาวนาเกลือ ชาวนา และชาวประมงมาก่อน รวมทั้งเคยเป็นผู้ปลูกป่าไม้โกงกาง
และป่าจาก เป็นการค้า ต่อมาเมื่อกรมประมงเริ่มมีการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงกุ้งน้ำเค็ม และ
มีนายทุนนอกพื้นที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศเข้ามาลงทุนทำการเพาะเลี้ยงกุ้งน้ำเค็มพัฒนา
เกษตรกรกลุ่มนี้ก็เปลี่ยนอาชีพทำนาทุ่งด้วย จึงเห็นว่า เป็นอาชีพที่หารายได้สูงกว่า แม้ว่าการ
ลงทุนในขั้นต้นจะสูงมากก็ตาม แต่หลังจากการประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงกุ้งน้ำเค็ม โดยเฉพาะ
ช่วงที่เพาะเลี้ยงกุ้งกุลาค่าอยู่ได้ไม่นานก็เกิดวิกฤตการณ์กุ้ง เป็นบึงหาระดับชาติ ทำให้ธุรกิจการ
เพาะเลี้ยงกุ้งต้องหยุดชะงักลง ชาวนาทุ่งรายย่อยในท้องถิ่นโดยเฉพาะผู้ที่เริ่มประกอบอาชีพนี้
ช่วงหลังปี 2531 เป็นต้นมา ได้รับผลกระทบรุนแรงมากไม่สามารถปลุกหนี้สินจากการลงทุนได้
เพราะไม่สามารถเลี้ยงกุ้งในลักษณะอุตสาหกรรมได้อีก เนื่องจากศักยภาพของพื้นที่โดยเฉพาะพื้น
น้ำไม่เอื้ออำนวยและไม่มีตลาดรองรับที่มีปริมาณมากเกินพอ ทำให้การผลิตในปัจจุบันคงทำได้
เฉพาะการเพาะเลี้ยงกุ้งโดยธรรมชาติซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน

ดังนั้นชาวนาทุ่งกลุ่มนี้จึงมีความต้องการหันกลับไปประกอบอาชีพเดิมคือ ทำ
นาเกลือ ทำประมง และการกสิกรรม ทั้งนี้มีความเห็นที่แตกต่างกันระหว่างชาวนาทุ่งอำเภอ
เมืองฯ และอำเภออัมพวา เพราะชาวนาทุ่งอำเภอเมืองฯ ส่วนใหญ่เคยทำประมงและนาเกลือ
มาก่อนจึงมีความเห็นว่าการกลับไปทำการประมงน้ำเค็มและการทำนาเกลือเป็นหลัก และทำการ
เพาะเลี้ยงชายฝั่งตามธรรมชาติ หรือการเพาะเลี้ยงกุ้งกึ่งพัฒนา และการปลูกป่าชายเลนเพื่อ
การค้าเป็นอาชีพเสริม ในปัจจุบันมีความเหมาะสมที่สุด ซึ่งจากการสำรวจพื้นที่ครั้งล่าสุดเมื่อ
กลางปี 2534 พบว่าชาวนาทุ่งในท้องถิ่นได้เปลี่ยนพื้นที่นาทุ่ง เป็นนาเกลือ และกลับไปทำประมง
น้ำเค็ม และทำการเพาะเลี้ยงหอยตามธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็มีนาทุ่งเหลืออยู่บางส่วน โดยเฉพาะ
ปล่อยให้เติบโตตามธรรมชาติ ส่วนที่พบเห็นเป็นบ่อกุ้งร้างริมถนนธนบุรี-ปากท่อ นั้นเป็นบ่อกุ้ง
ของกลุ่มนายทุนนอกพื้นที่ คนกลุ่มนี้ไม่มีความผูกพันใดๆ กับพื้นที่จึงไม่ตื่นรนกับการลงทุนใดๆ ต่อไป
นอกจากรอเก็งกำไรขายที่ดินให้กับโรงงานอุตสาหกรรมที่กำลังขยายตัวมาจากสมุทรสาคร เท่านั้น

สำหรับชาวนาทุ่งที่อำเภออัมพวา โดยเฉพาะที่ตำบลแพรกหนามแดงนั้นค่อนข้าง
เข้มแข็งขาดต่อการล้มเหลวจากการเพาะเลี้ยงกุ้ง เพราะผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้งที่ส่วนใหญ่

สลัมกึ่งสมุทรสงคราม

บทเรียนที่ต้องจดจำ

เจ็จรูด ของคนแม่กลอง

ผลิตอาหารกุ้งชนิดวัน

มากับแก้ปัญหาสถานะน้ำทิ้ง

ปัญหาที่อสังข

หากุ้งรังล่มระนาว
นายทุนตัดสายพาน
ราคาตกไม่เลี้ยงด้วย

ไวยรบท.งตเงินกู้บ่อกุ้ง
ห่างกระทบทั่วทุกพื้นที่

มรสุมปัญหากุ้ง

พื้นที่เลี้ยงกุ้ง 3 เมืองสมุทรรอดเกินคาด

'แวนคอตาย' คือทางสายใหม่ของผู้เลี้ยงรายย่อย

กุ้งกลาดำน้ำตาดก

เม็ดเกลือ..และเนื่อนาบุญ

ชาวนากุ้งหนีเลือกปะจระเข้
เลี้ยงปลาหวังถอนทุนจึงอีก

ชาวฟาร์มกุ้งตื่นจากฝันสีทอง
เจ็จรูดประชันป้ายขายกิจการ

เป็นผู้ประกอบการรายย่อยในท้องถิ่นกลุ่มใหม่ที่เพิ่งเข้ามาทำอาชีพนี้ได้ 1 - 2 ปี ก่อนที่จะเกิด
 ภัยท้ง ภัยเกษตรกรกลุ่มนี้เคยเป็นชาวสวนมาก่อนจึงมีความต้องการทุนกลับในทำอาชีพที่พึ่งน้ำ
 ใจ เช่น เติมมากกว่า ไม่ว่าการทำสวน หานา หรือปลูกผักและเลี้ยงปลา เพราะมีความเห็นว่
 การประกอบอาชีพก่งกล่าวนี้มีโอกาสเก็บกินได้ตลอดไป ถึงแม้ว่าจะมีรายได้น้อยแต่ก็ไม่อด และ
 ไม่เป็นหนี้ สิ่งทีเกษตรกรกลุ่มนี้ต้องการให้รัฐช่วยอย่างมากในปัจจุบันคือ การสร้างแนวน้ำเริม
 น้ำสีคตามแนวเริมใต้ถนนธนบุรี-ปากท่อ และโครงการชลประทานน้ำใจ รวมทั้งช่วยสนับสนุน
 เรื่องเงินทุนค้ำย เพื่อจะใช้พื้นที่บ่อกึ่ง เติมทำการเลี้ยงปลา น้ำสีคทดแทน จนกระทั่งพื้นที่มีความ
 เหมาะสมต่อการเพาะปลูกจึงจะกลับมามีสวนคัง เติม

5.2.3 ความต้องการอนุรักษ์พื้นที่

ประชาชนส่วนใหญ่ของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ภัยเฉพาะชาวสวน
 มีความเห็นว่ความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำลาคลงในพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนใน
 พื้นที่นี้มาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายจวบจนถึงปัจจุบันนี้ก็ยัง ไม่เสื่อมคลายลง ถึงแม้ว่าจะมีอิทธิพลของ
 ความเจริญจากระบบเศรษฐกิจและสังคมในยุคอุตสาหกรรมเข้ามาแทรกแซงบ้างก็ตาม แต่รูปแบบ
 ชุมชนน้ำซึ่งแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนก็ยังไม่ปรากฏให้เห็นอยู่ทุกวันนี้ ประกอบกับลักษณะ
 ของประชาชนในพื้นที่นี้ซึ่งโดยภาพรวมเป็นชุมชนในสังคมเกษตรกรรม มีความรักความหวงแทน
 และมีความผูกพันในถิ่นที่อยู่ เติม และไม่ค่อยนิยมการเปลี่ยนแปลงสังคมเท่าใด เพราะมีความมั่นคง
 ในชีวิตแล้ว จึงทำให้เขามีความต้องการอนุรักษ์พื้นที่ไว้ให้มีสภาพเป็นชุมชนน้ำต่อไป โดยมีได้
 ปฏิเสธความเจริญที่เข้ามาเข้าอานวยความสะดวกสบายเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสาธารณูปโภคและ
 สาธารณูปการ เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น หรือแม้แต่
 อุตสาหกรรมที่เข้ามามีบทบาทในพื้นที่มากขึ้นก็ตาม และนับว่เป็นความเชคคทีที่อุตสาหกรรมที่มีอยู่
 ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมครอบครัวและอุตสาหกรรมต่อเนื่องกับการเกษตร เช่น เคาคาล
 โรงงานตีมะพร้าว โรงงานทำน้ำตาลสด โรงน้ำปลา โรงเกลือ โรงทำเริม ผู้ต่อเรือ
 และซ่อมเครื่องยนต์เรือเป็นส่วนใหญ่ จึงมิได้ส่งผลเสียต่อพื้นที่เกษตรแต่กลับช่วยสนับสนุนการผลิต
 เกษตรให้ดีขึ้น

ความต้องการอนุรักษ์พื้นที่เป็นชุมชนน้ำเช่นเติมนี้ มิได้เกิดขึ้นในตัวประชาชน
 เท่านั้น เพราะผู้บริหารของรัฐที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้ก็มีความเห็นด้วย จึงมีนโยบายที่จะผลักดันให้
 จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเขตปลอดโรงงานอุตสาหกรรม คือพยายามที่จะไม่ให้มีการตั้งโรงงาน
 อุตสาหกรรมใหม่ทีกำลังขยายตัวมาจากรอบข้าง ซึ่งเป็นวิถึทางหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์
 พื้นที่นี้ไว้ได้ ภัยกระบวนการอนุรักษ์นี้มิได้หยุดยั้งการพัฒนาพื้นที่แต่อย่างใด

จากลักษณะความต้องการของประชาชนในพื้นที่ทั้ง 3 ประเด็นนี้ เมื่อพิจารณาพร้อมกับประเด็นปัญหาที่สำคัญดังกล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถนำเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาตามหลักพื้นฐาน BUTTOM UP และ TOP DOWN โดยคำนึงถึงความเหมาะสมทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และประชากรที่ได้ศึกษามาแล้วดังต่อไปนี้

5.3 แนวทางการพัฒนา

ตามที่เราได้สรุปไว้ในบทที่ 4 ว่าภาพรวมของรูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดินในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนน้ำชายฝั่งทะเล (ESTUARINE COMMUNITY) เป็นชุมชนเกษตรกรรมหรือชุมชนในสังคมเกษตรกรรม (AGRARIAN SOCIETY) ที่มีรูปแบบชุมชนที่สำคัญ 3 รูปแบบคือ ชาวสวน ชาวประมง และชาวนา ซึ่งทั้ง 3 ชุมชนมีลักษณะการใช้ที่ดินสรุปได้ 2 ลักษณะคือ การกสิกรรม และการทำประมง และเมื่อพิจารณาประกอบกับลักษณะกายภาพของพื้นที่แบ่งแยกได้เป็น 2 พื้นที่หลักคือ พื้นที่เกษตรกรรมตอนบนและพื้นที่ชายฝั่งทะเล ในที่นี้จึงขอเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่เป็น 2 ประเด็น คือ แนวทางการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมตอนบนและแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลเป็นหลัก และเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น จึงเสนอแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์พื้นที่หรือรูปแบบชุมชนน้ำไว้ด้วย รวมเป็น 3 ประเด็น โดยมีจุดมุ่งหมายของการพัฒนาพื้นที่ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายในด้านเศรษฐกิจสังคม (SOCIO - ECONOMIC GOALS) ได้แก่ การยกระดับฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในพื้นที่ โดยการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่เกษตรกรรมปัจจุบัน พัฒนาที่ดินทำกิน และใช้ประโยชน์ที่ดินในคำอื่น ๆ เพื่อสร้างงานนอกสาขาเกษตรกรรม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของลักษณะทางกายภาพพื้นที่ และสอดคล้องกับความต้องการของคนในท้องถิ่น

2. จุดมุ่งหมายในด้านนิเวศวิทยา (ECOLOGICAL GOAL) ได้แก่ การพัฒนาระบบนิเวศในพื้นที่ให้มีสภาพสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ชายฝั่งทะเลซึ่งกำลังทรุดโทรมลงมาก เพื่อเป็นพื้นฐานของการผลิตด้านเกษตรในพื้นที่ส่วนรวม

3. จุดมุ่งหมายในด้านทรัพยากร (RESOURCE GOAL) ได้แก่ การพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรอื่น ๆ โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำ ให้เป็นไปอย่างเหมาะสมกับศักยภาพทางเศรษฐกิจของทรัพยากร และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยที่จะต้องรักษาสมภาวะสมดุลย์ตามธรรมชาติของทรัพยากรและระบบนิเวศน์ไว้ด้วย

4. จุดมุ่งหมายในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (COMMUNITY GOAL) ได้แก่ การพัฒนาเพื่อรักษาสภาพชุมชนน้ำไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแก่ชนรุ่นหลัง

5.3.1 แนวทางการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมตอนบนที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

เนื่องจากพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่ในบริเวณตอนบนที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างเป็นพื้นที่กสิกรรม ที่มีการทำนาและทำสวนอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความเหมาะสมตามศักยภาพของพื้นที่ที่อยู่แล้ว และประชาชนในพื้นที่ที่มีความต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเดิม แต่เนื่องจากในระยะหลังโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงจึงทำให้เกิดปัญหาหลาย ๆ ด้านในพื้นที่ ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามจุดมุ่งหมายของการพัฒนา ในที่นี้จึงขอเสนอแนวทางการพัฒนา ดังนี้

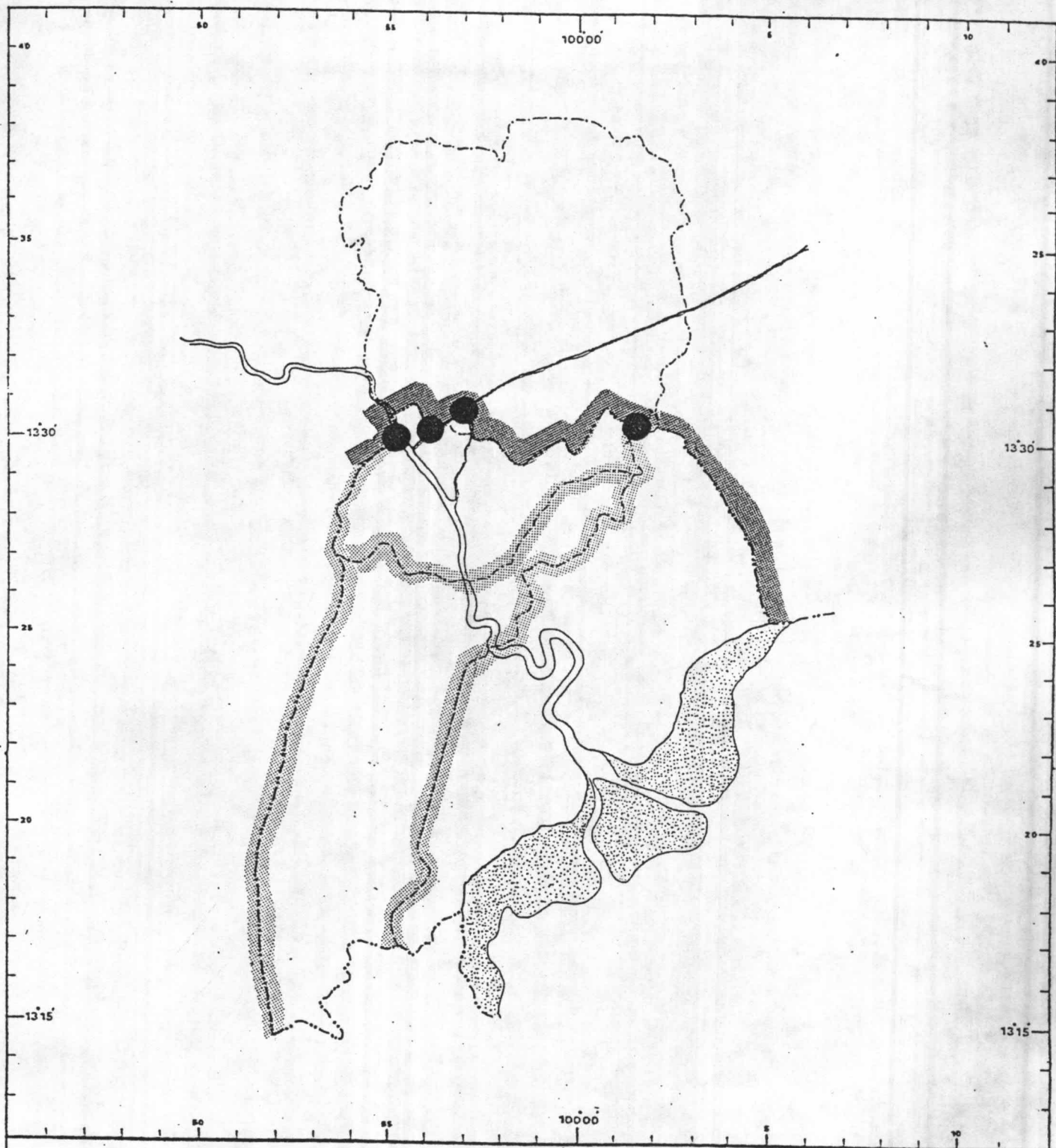
1) การจัดการการแก้ไขปัญหาน้ำเค็มและน้ำเสีย สืบเนื่องมาจากปัญหาน้ำเค็มและน้ำเสียจากทะเลและสวนเค็มในระนาบดินสะดัก ยังเข้ามารบกวนพื้นที่สวนในอำเภอเมืองและอำเภออัมพวา ทำให้ผลผลิตที่ได้จากสวนในพื้นที่ลดลงและไม่เจริญเติบโตเต็มที่เช่นเดิมเป็นผลให้เศรษฐกิจของชาวสวนแยลง ถึงแม้ว่าจะมีโครงการทำเขื่อนป้องกันน้ำเค็มโดยยึดแนวทางหลวงหมายเลข 35 (ธนบุรี-ปากท่อ) และแนวทางหลวงหมายเลข 3092 (สมุทรสงคราม-สมุทรสาคร) มาช่วยบรรเทาการรุกหนักของน้ำเค็มลงบ้าง แต่ชาวสวนที่อยู่ใต้คลองแม่กลองและคลองแม่น้ำอ้อมก็ยังคงได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำเสีย จากโรงงานอุตสาหกรรมริมแม่น้ำแม่กลองตอนบน สวนเค็มดินสะดัก และน้ำเสียจากโรงงานที่บ้านแพ้วซึ่งไหลลงคลองสุนัขหอนเข้าคลองแม่กลอง ที่ระบายเข้ามาในตอนกลางพื้นที่นี้อยู่ดี

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องทำ โครงการบำบัดน้ำเสียบริเวณใต้คลองเค็มดินสะดักเพิ่มอีกส่วนหนึ่ง โดยจะต้องตั้งจุดบำบัดน้ำเสียอย่างน้อย 4 จุดใหญ่คือ รอยต่อแม่น้ำอ้อมกับคลองวัดประดู่ตึกเขตราษฎร์ ประดู่บ้านนกแขวก เหนือคลองบางน้อย และเหนือคลองแม่กลองตึกเขตกองหมกแค้น ก่อนที่จะไหลเข้าแม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำอ้อม คลองแม่กลอง และเข้าไปในลำคลองทั้งหมดทางตอนกลางและตอนล่างของพื้นที่ ขณะเดียวกันจะต้องส่งเสริมให้เกษตรกรเค็มดินสะดักการใช้สารเคมี ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ และยาฆ่าแมลงให้น้อยลง ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดก่อนของสารเคมีเหล่านี้สะสมอยู่ในแหล่งน้ำ โดยเฉพาะในแม่น้ำแม่กลองมากเกินไป เพราะจะทำให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศน์วิทยาชายฝั่ง เมื่อมีการระบายน้ำออกสู่ทะเล

สำหรับบัณฑิตน้ำเค็มในพื้นที่ ทางกรมชลประทานและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ทำการแก้ปัญหารวดจัดการยอมมาที่ดินที่ชายทะเลใต้ถนนธนบุรี-ปากท่อกลายเป็นพื้นที่น้ำเค็มและใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจกรรมอื่น ๆ ไปแล้วก็ช่วยทำให้สภาพพื้นที่คอนบนคอนข้างปลอดภัยจากบัณฑิตน้ำเค็มทะเลสาบ เข้าพื้นที่เพาะปลูกคอนบนพอสมควร ถ้าไม่มีปัญหาจากความแห้งแล้งตามธรรมชาติหรือการทำลายสภาพแวดล้อมของมนุษย์เข้ามารบกวน แต่เท่าที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้สภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศน์กำลังมีปัญหามาก เพราะสภาพอากาศในพื้นที่แห้งมากขึ้นทุกปี นอกจากนี้ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาพื้นที่นี้ยังได้รับผลกระทบจากการทำนาทุ่งเค็มขึ้นอีก เริ่มจากการทำลายแนวเขื่อนกันน้ำเค็มเพื่อทำนาทุ่งทำให้พื้นที่สวนวนบริเวณใกล้เคียงได้รับความเสียหายจากน้ำเค็มที่ทะเลสาบเข้าสวน แคมทำช่วยบัณฑิตน้ำเค็มจากป่าทุ่งที่ไหลลงทะเลสาบกับปะปนเข้ามาสร้างปัญหาให้พื้นที่เพาะปลูกอีก แต่ในปัจจุบันเบาบางลงแล้วเพราะนาทุ่งเค็มแล้ว เหลือเพียงจะต้องใช้เวลาปรับปรุงสภาพเขื่อนกันน้ำเค็ม และจะต้องจัดการกับการใช้ที่ดินชายทะเลอย่างระมัดระวังและวางแผนให้เหมาะสมเพื่อมิให้เกิดปัญหาเช่นนี้อีก ซึ่งการวางแผนพัฒนาพื้นที่ชายทะเลจะกล่าวถึงในเรื่องแนวทางการพัฒนาที่ดินชายทะเลต่อไป

2) การจัดหาปัจจัยทำให้เพียงพอแก่พื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด เท่าที่ผ่านมารกรมชลประทานได้จัดการชลประทานภายใต้โครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ในพื้นที่นี้หลายแห่ง เพื่อช่วยเกษตรกร แต่การจัดการชลประทานเหล่านั้นมีค่าใช้จ่ายอันวายเป็นที่สวนใหญ่ เพราะมักเป็นการแก้ปัญหาลเฉพาะหน้าเท่านั้น ปัจจุบันมีพื้นที่ที่ได้รับผลดีจากการจัดการชลประทานเค็มที่มีอยู่เฉพาะคอนบนที่ค่าเงินสะดวก ส่วนพื้นที่เกษตรกรในจังหวัดสมุทรสงครามเกือบทั้งหมดยังไม่ได้รับน้ำจืดมาช่วยพื้นที่เพาะปลูกสักเท่าไร และดูเหมือนจะถูกปล่อยให้เป็นพื้นที่ทำนาอย่างจริงจัง เพราะหากว่าปีใดพื้นที่คอนบนชุ่มน้ำแม่กลองแห้งแล้งพื้นที่นี้จะได้รับผลกระทบจากบัณฑิตน้ำเค็มทันที ถึงแม้ว่ากรมชลประทานจะเข้ามาช่วยแก้ปัญหารวดจัดการเขื่อนกันน้ำเค็มตามแนวถนนธนบุรี-ปากท่อแล้วก็ตาม แต่ปัญหาที่ยังเกิดขึ้นคือพื้นที่เกษตรกรขาดน้ำฝนผลผลิตต่าง ๆ ก็จะได้รับ ความเสียหายเช่นกัน

ในกรณีเช่นนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางกรมชลประทานจำเป็นต้องหาแหล่งน้ำจืดสำรองเพื่อพื้นที่เกษตรกรคอนล่างนี้ ซึ่งคงไม่สามารถรอการระบายน้ำจากเขื่อนต่าง ๆ ในคอนบนชุ่มน้ำแม่กลองได้ ที่เห็นว่าเหมาะสมและมีความเป็นไปได้คือการหาแหล่งน้ำธรรมชาติทั้งหมดที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นแหล่งน้ำสำรองโดยเฉพาะคลองใหญ่ ๆ เช่น แม่น้ำอ้อม คลองค่าเงิน สะดวก คลองแม่กลอง คลองวัดประดู่ คลองประชาชมชื่น เป็นต้น นอกจากนี้จะต้องเก็บรักษาคลองธรรมชาติที่มีอยู่ทั้งหมดทำให้มีสภาพสมบูรณ์ที่สุด นั่นหมายถึงว่าจำเป็นต้องขุดลอกคลองทั้งหมดตามที่มิได้ดินเลน และชาวสวนคงต้องช่วยในการรักษาร่องสวนให้มีสภาพดีและลึกพอที่จะเก็บกักน้ำไว้ให้เพียงพอต่อการเพาะปลูกในแต่ละปี และควรทำการเพาะปลูกแบบร่องสวน

แผนที่ 5.1 โครงการพัฒนาน้ำ

สัญลักษณ์

โครงการบำบัดน้ำเสีย

จุดที่ตั้งบำบัดน้ำเสีย

โครงการสำรองน้ำดี

มาตราส่วน

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

ต่อไป เพราะนอกจากจะช่วยมีน้ำจืดสำรองแล้วยังช่วยแก้ปัญหาน้ำเค็มได้ด้วย ขณะเดียวกันทางราชการจะต้องส่งเสริมการหาทุนบำรุงรักษาความสะอาดของแม่น้ำลำคลองธรรมชาติให้ดีที่สุด

3) ส่งเสริมการเพาะปลูกพืชระบบผสมผสานในสวนจังหวัดสมุทรสงคราม ลักษณะเช่นเดียวกับสวนค่างาเนินสะควก แต่ให้เลือกชนิดของพืชที่ใช้น้ำน้อย สารเคมี และยาฆ่าแมลงน้อย ๆ เพื่อมิให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศน์ ซึ่งในสวนมะพร้าวสมุทรสงครามเคยพบกิ้งก่าแมนิมาใช้น้ำน้อยอยู่แล้ว ดังนั้นการปลูกพืชที่ช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกันตามธรรมชาติแบบผสมผสานจึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดของสวนสมุทรสงคราม ในขั้นต้นคงเป็นการปลูกพืชแซมในสวนมะพร้าวหน้าศาลเก่าที่ไม่ค่อยสมบูรณ์ก่อน และเก็บผลมะพร้าวและผลผลิตจากพืชแซมแทนในระยะเวลาซึ่งจะทำให้ชาวสวนมีรายได้ทั่วเฉลี่ยใกล้เคียง หรือมากกว่าทำสวนมะพร้าวศาลที่สมบูรณ์แต่เพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันชาวสวนสามารถถนอมสวนมะพร้าวหน้าศาลไว้เพื่อผลิตน้ำตาลมะพร้าวส่วนหนึ่ง แต่ต้องหาทุนปรับปรุงปลูกมะพร้าวศาลต้นใหม่ เพื่อจะไม่เกิดปัญหาการเสี่ยงอันตรายในการเก็บน้ำตาล และเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น เช่นเดียวกับที่ชาวสวนเพชรบุรีกำลังลงทุนปลูกมะพร้าวศาลต้นใหม่อยู่เสมอ ๆ สำหรับการผลิตน้ำตาลมะพร้าวนั้นชาวสวนจำเป็นต้องมีการรวมตัวเพื่อแก้ไขการขายน้ำตาลขึ้นอยู่กับพ่อค้าที่ปากคลองตลาด ทั้งนี้เพื่อการควบคุมคุณภาพที่ดีไม่มีน้ำตาลปลอม เพื่อสร้างความมั่นใจต่อผู้บริโภคเป็นการเรียกตลาดกลับคืนมา ถึงแม้ว่าต้องใช้เวลาอันแต่ก็จะทำให้การผลิตน้ำตาลมะพร้าวยังคงดำเนินต่อไปได้ตลอดกาล

นอกจากนี้ชาวสวนสมุทรสงครามควรลงทุนผลิตพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ สลับกับสวนมะพร้าวบ้าง เช่น การเปลี่ยนมาปลูกผลไม้แทนสวนมะพร้าวเก่า โดยเฉพาะพื้นที่ตอนกลางบริเวณสวนบางคนทีและสวนอัมพวาที่มีสภาพพื้นที่เหมาะสมต่อการปลูกผลไม้ แต่คงไม่ใช่ว่าการลงทุนปลูกสิ่งอื่นจะเป็นหลัก เพราะเงินจ้ำไม่สามารถปลูกได้ทุกพื้นที่และมีการลงทุนสูง ซึ่งชาวสวนก็คงไม่กล้าเสี่ยงลงทุน ควรจะเลือกผลไม้ที่ตลาดต้องการและมีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และการลงทุน ปัจจุบันชาวสวนที่บางคนทีก็เริ่มการผลิตพืชระบบผสมผสานมากขึ้น ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลจากสวนค่างาเนินสะควก ทำให้สภาพเศรษฐกิจชาวสวนที่บางคนทีดีขึ้นเมื่อเทียบกับชาวสวนมะพร้าวในอัมพวาหรือแม่กลอง ยกเว้นชาวสวนอัมพวาที่ปลูกผลไม้เป็นหลัก ด้วยเหตุผลนี้จึงมีความจำเป็นที่ชาวสวนสมุทรสงครามจะต้องศึกษาความต้องการตลาดในปัจจุบันมากขึ้น เพราะในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันเกษตรกรจะปฏิเสธการแข่งขันตลาดไม่ได้ แต่ชาวสวนจะต้องไม่ขึ้นอยู่กับตลาดมากเกินไปเหมือนที่ค่างาเนินสะควก เพราะผลดีทางเศรษฐกิจที่เกษตรกรค่างาเนินสะควกได้รับไว้ก่อนกลับบาททำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและระบบนิเวศน์ของพื้นที่ค่างาเนินฯ เองและพื้นที่อื่น ๆ ด้วย ซึ่งในรายละเอียดกระทบเห็นได้จากการศึกษาครั้งนี้ได้แสดงไว้อย่างชัดเจนแล้ว

อย่างไรก็ตามแนวทางการส่งเสริมการปลูกพืชระบบผสมผสานนี้ คงไม่สามารถปล่อยให้ชาวสวนดำเนินการเพียงฝ่ายเดียว แต่ทางราชการจำเป็นต้องช่วยเหลือในการส่งเสริมพันธุ์พืชชนิดที่เหมาะสม และเข้าไปช่วยลงทุนในระยะต้นเพราะปกติชาวสวนมีนิสัยประหยัคมัธยัสถ์และจะไม่ยอมลงทุนด้วยตนเองในตอนแรก นอกจากนี้เพื่อให้การวางแผนพัฒนาพื้นที่เกษตรเป็นไปอย่างครบถ้วน จะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำสวนมาเป็นสะดวกทำให้ระบบทางธรรมชาติมากขึ้น เช่น เน้นให้ทำการเพาะปลูกพืชที่เจริญเติบโตตามธรรมชาติ เพื่อลดการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และสารเคมีให้น้อยลง ทั้งนี้ยังคงส่งเสริมระบบการเพาะปลูกแบบผสมผสานอยู่

4) ส่งเสริมให้ชาวสวนทำเกษตรผสมผสาน หรือไร่นาสวนผสมคือ นอกจากทานาข้าวแล้วให้ปลูกผักในช่วงหมดฤดูทานาคบคู่กับการทำบ่อ เลี้ยงปลาและเลี้ยงเป็ด ไก่ เพราะการเกษตรลักษณะนี้นอกจากจะมีผลดีต่อเศรษฐกิจชาวสวนแล้วยังเป็นผลดีต่อระบบนิเวศน์ส่วนรวมอีกด้วย เนื่องจาก เป็นการเกษตรที่ใช้ระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติสนับสนุนการผลิต ซึ่งจะทาให้พื้นที่เกษตรมีความอุดมสมบูรณ์ตลอดเวลาโดยไม่จำเป็นต้องใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์ เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง มาช่วยสร้างความสมบูรณ์ของพื้นที่และเร่งผลผลิต อันเป็นผลให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตลง ทาให้ชาวสวนมีรายได้ตลอดปีเนื่องจากมีผลผลิตหลายอย่าง และยังมีความสุขเพราะไม่ต้องรับสารเคมีต่าง ๆ

สำหรับการปรับเปลี่ยนการทำนาไปสู่การทำไร่นาสวนผสมนี้ จากการศึกษาสอบถามความคิดเห็นของชาวสวนในพื้นที่ครั้งล่าสุด ชาวสวนอันมหาสวนใหญ่เห็นด้วยในแนวคิดนี้ แต่ในทางปฏิบัติชาวสวนค่อนข้างมีปัญหาทางด้านเงินทุนและการถือครองที่ดิน เพราะทุกวันนี้ชาวสวนมีหนี้สินผูกพันอยู่กับนายทุนและเจ้าของที่ดิน จึงไม่มีความแน่ใจต่อการเช่าที่นา เนื่องจากราคาที่ดินมีราคาสูงขึ้นตลอดเวลาเพราะธุรกิจการค้าที่ดิน ซึ่งเจ้าของที่ดินอาจจะเปลี่ยนใจมาให้เช่าต่อไป นอกจากนี้ชาวสวนก็ไม่มีเงินทุนพอในการลงทุนขั้นต้น และยังไม่มีความรู้ในการจัดการที่พอในเรื่องเหล่านี้มีความจำเป็นต้องเข้าไปช่วยเหลือ ช่วยลงทุน หรือเปิดโอกาสให้สินเชื่อ โดยเฉพาะในเรื่องที่ดินรัฐอาจช่วยด้วยการเข้าไปซื้อที่ดินให้ แล้วจัดสรรให้ชาวสวนผ่อนส่งระยะยาว ซึ่งปกติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นพระเอกของชาวสวนในเรื่องเหล่านี้อยู่แล้ว ส่วนเรื่องการทำความรู้เป็นหน้าที่ที่กรมส่งเสริมการเกษตรต้องเข้าไปช่วยเหลือ

อย่างไรก็ตามแนวความคิดนี้ก็อาจจะใช้กับชาวสวนทำเกษตรผสมผสานไม่ได้ เพราะชาวสวนในพื้นที่ที่พอใจต่อการปรับเปลี่ยนพื้นที่มาเป็นสวนผสมนี้และสวนผักมากกว่า รวมทั้งการเปลี่ยนไปทำบ่อแก้มกรมและทำไร่ข้าวโพดผักอ่อนหรือปลูกผลไม้ฝรั่งตามที่ตลาดต้องการ ทั้งนี้เพราะเกษตรกรที่นิยมทำเกษตรอย่างเดี่ยวแต่เป็นระบบผสมผสานชนิดพืช เช่น ทำสวนผัก

อย่างเขียวแต่ปลูกผักหลายชนิด หรือทำสวนผลไม้ก็จะไม่ปลูกผัก ดังนั้นเมื่อทานาก็จะไม่ทำสวน ถ้าเปลี่ยนเป็นสวนก็แปลงเดิมกันใหม่ เลยไม่เห็นร่องรอยนาข้าวให้เห็น เป็นลักษณะความเชื่อว่าการผลิตปะปนกันจะก่อให้เกิดการรบกวนกันทำให้ได้ผลผลิตไม่ดี เนื่องจากเกษตรกรที่นำให้ความสำคัญารตลาดนั่นเอง ถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของเกษตรกรดำเนินสะดวกได้เลย

4) รัฐจำเป็นต้องเข้าช่วยประกันราคาพืชผลบางชนิด โดยเฉพาะราคาน้ำตาลมะพร้าว เพราะปัจจุบันมีปัญหามาก นอกจากนี้ควรจะสนับสนุนการทำอุตสาหกรรมน้ำตาลสวนในพื้นที่เพื่อเป็นอุตสาหกรรมต่อเนื่องการเกษตร เช่น เกี่ยวกับโรงงานน้ำมันมะพร้าว หรือการทำมะพร้าวขาว เพื่อคั่นกะทิจากมะพร้าวผลซึ่งเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว เพราะเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้ราคาผลผลิตมีปัญหาน้อยลง ขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องส่งเสริมน้ำตาลสวนให้เข้าสู่ตลาด เช่นเดียวกับน้ำอ้อย นอกจากนี้เกษตรกรจะต้องมีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์เพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น หรือถ้าทำอย่างชาวสวนดำเนินสะดวกก็คือทำตลาดและผู้ลงทุนให้ไว้ก่อนแล้วรวมกลุ่มปลูกและขายผลผลิต ลักษณะนี้ก็จะไม่มีปัญหาด้านการตลาด แต่เกษตรกรเองก็ต้องมีบทบาทเข้าไปเป็นผู้ประสานหรือส่งเสริมการเพาะปลูก

อย่างไรก็ตาม ปัญหาทางด้านการตลาดสินค้าเกษตรเป็นปัญหาที่แก้ยากที่สุดเพราะขึ้นอยู่กับระบบเศรษฐกิจประเทศ ซึ่งมีพ่อค้าคนกลางที่คุมโครงสร้างตลาดเกษตรกรไม่ได้รับรายได้จากการประกันราคาบางครั้งก็ไร้ผล วิธีการที่ดีที่สุดก็คือเกษตรกรจะต้องทำเกษตรให้ครบวงจรในพื้นที่นั้น ๆ เพราะจะช่วยเพิ่มราคาผลผลิตได้ดีกว่าขายสินค้าวัตถุดิบ นั่นหมายถึงการทำอุตสาหกรรมเกษตรเข้าช่วย แต่มีข้อแม้ว่าควรเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว เพราะไม่ต้องการลงทุนมากและไม่ต้องกลัวสินค้าล้นตลาด ตัวอย่างของชาวประมงในการทำแมงกระพรุนตากแห้งหรือทำสัตว์น้ำสำเร็จรูปในแต่ละละแวกบ้าน ก็สามารถสร้างรายได้ดีกว่าการจับสัตว์น้ำทะเลที่ละมาก ๆ แล้วนำไปขายแพปลาหรือห้องเย็น เพราะสินค้าสำเร็จรูปมักจะไม่ค่อยถูกกดราคาเหมือนสินค้าสด

5.3.2 แนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

เนื่องจากบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่ราบลุ่มแม่กลองตอนล่าง ซึ่งในที่นี้คือพื้นที่ตั้งแต่แนวถนนธนบุรี-ปากท่อทางด้านตะวันตกแม่น้ำแม่กลอง แนวถนนสมุทรสงคราม-สมุทรสาคร ทางด้านตะวันออกแม่น้ำแม่กลอง จรดแนวพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่เป็นชายหาดและพื้นที่น้ำทะเลในระยะเวลาใกล้ ๆ เป็นพื้นที่ระบบน้ำเค็มที่ถูกแบ่งแยกอย่างชัดเจนจากความพยายามแก้ไขปัญหาน้ำเค็มที่เข้ามามีผลหลายสวนมะพร้าวในพื้นที่ตอนบนจังหวัดสมุทรสงคราม ผลจากการแบ่งแยกพื้นที่ชายฝั่งทะเล

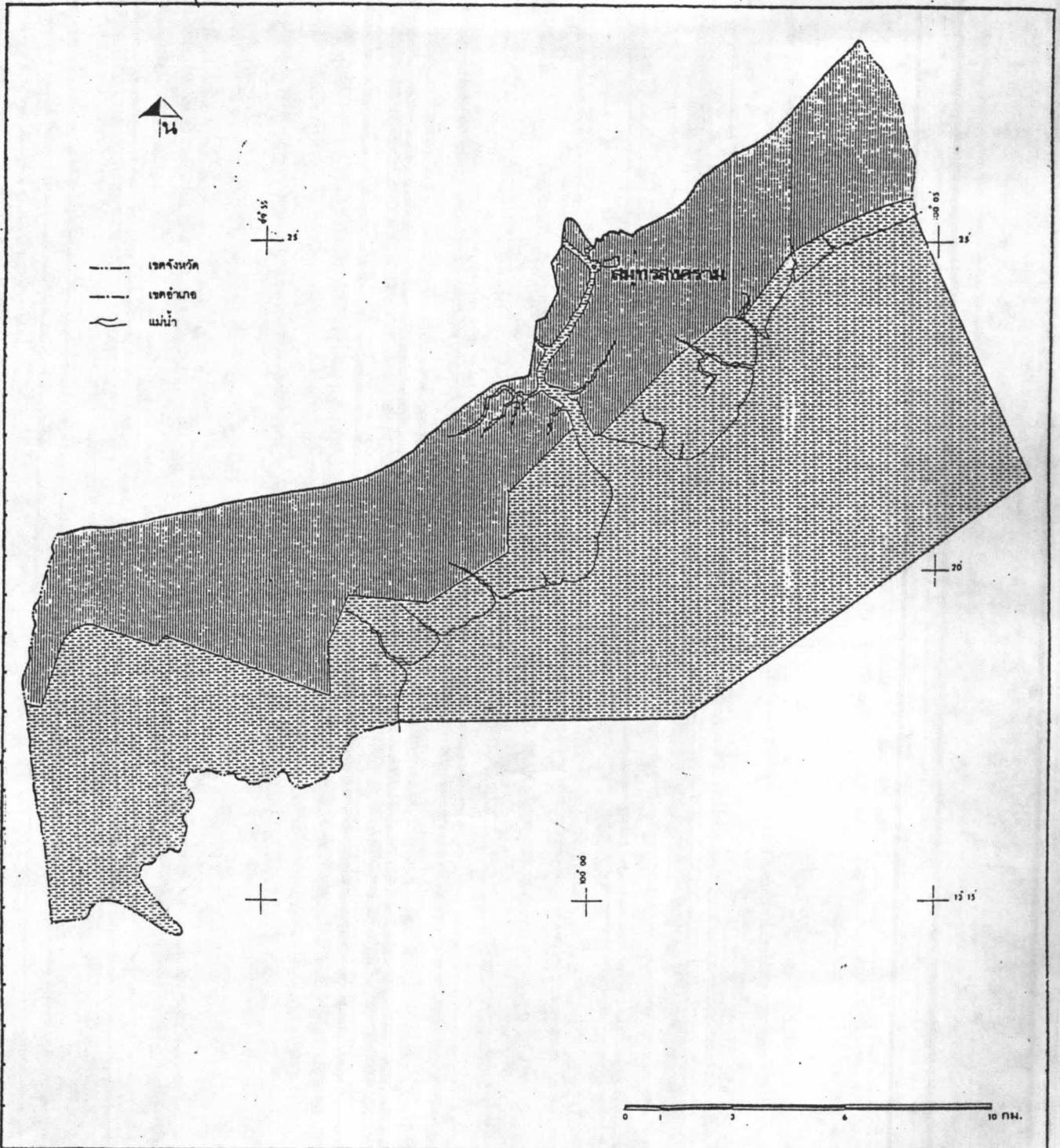
นี้ทำให้ลักษณะการใช้น้ำที่ดินในพื้นที่ชายทะเลเปลี่ยนแปลงเป็นกิจกรรมน้ำเค็มแทนระบบน้ำจืด ซึ่งต่อมาปรากฏว่าพื้นที่ชายทะเลต้องประสบกับปัญหาจากการใช้น้ำจืดเพื่อการเพาะเลี้ยงกุ้งน้ำเค็มมาก จนเป็นเหตุให้พื้นที่ส่วนใหญ่นับปัจจุบันเสื่อมโทรม และเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ในทะเลและในพื้นที่ทั้งหมด ดังนั้นเพื่อแก้ไขสภาพพื้นที่ที่เกิดขึ้น ในพื้นที่ขอนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล ภายใต้อำนวยการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลของกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งได้จัดสรรที่ดินชายฝั่งทะเลออกเป็น 3 เขตคือ เขตสงวน เขตอนุรักษ์ และเขตพัฒนา แต่เนื่องจากในพื้นที่ชายทะเลนี้ไม่มีเขตสงวน จึงมีเพียงพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่พัฒนา โดยแนวทางการพัฒนาที่จะนำเสนอต่อไปนี้จะยึดแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างกว้าง ๆ คือ

- ในพื้นที่อนุรักษ์ (CONSERVATION AREA) จะให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านนิเวศน์วิทยา ที่ดินประเภทนี้ประกอบด้วยหาดเลน ป่าไม้ชายเลน พื้นที่ป่าภายในและส่วนทะเล โดยขอมาให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเพาะเลี้ยงหอย การปลูกป่าชายเลนเพื่อการค้า การคมนาคมทางน้ำ เป็นแหล่งรับน้ำดื่มตามคุณภาพที่กำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และการประมงชายฝั่ง

- ในพื้นที่พัฒนา (DEVELOPMENT AREA) ใต้แก่พื้นที่ส่วนที่เหลือจากที่ดินอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ดินทั้งหมดและส่วนใหญ่เป็นที่ถือครองของเอกชน การใช้ประโยชน์ที่ดินที่สำคัญได้แก่ เป็นพื้นที่ป่าไม้ชายเลน ทานาเกลือ นากุ้ง สวนมะพร้าว และทานาข้าว การพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้จำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบการใช้น้ำที่กำหนด และจุดมุ่งหมายของการพัฒนา

จากกรอบการใช้น้ำที่ดินชายทะเลดังกล่าว มีแนวทางการพัฒนาที่ดินชายทะเลในการศึกษาคั้งนี้ดังนี้

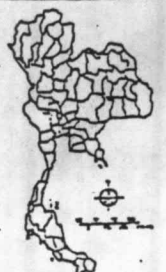
1) ควรให้มีการวางแผนการเพาะเลี้ยงชายฝั่งตามธรรมชาติ สืบเนื่องมาจากการเพาะเลี้ยงกุ้งน้ำเค็มแบบพัฒนาและกึ่งพัฒนาได้สร้างปัญหาต่อพื้นที่มากมาย โดยเฉพาะการทำลายระบบนิเวศน์ทางทะเลและชายฝั่งทะเล จนปัจจุบันก็ยังไม่สามารถแก้ไขหรือปรับปรุงฟื้นฟูสภาพพื้นที่ให้คืนสู่เดิมได้ คงเหลือไว้แต่พื้นที่บ่อกุ้งที่ถูกทิ้งร้างและการสูญเสียของป่าชายเลนจากสภาพปัญหาดังกล่าวคงเป็นแบบแผนที่จะเปลี่ยนแปลงพื้นที่มาใช้ประโยชน์ทางการเพาะปลูก เพราะมีข้อจำกัดทางด้านกายภาพเนื่องจากสภาพดินเค็มและระบบพื้นที่น้ำเค็ม จึงมีโอกาสใช้พื้นที่เพื่อการเพาะเลี้ยงได้เท่านั้น แต่เพื่อมิให้เกิดปัญหาดังเดิมจำเป็นต้องเปลี่ยนรูปแบบการเพาะเลี้ยงชายฝั่งนี้ให้เป็นการเพาะเลี้ยงแบบธรรมชาติคือ เป็นการผสมผสานสัตว์น้ำทุกชนิดมาว่า กุ้ง หอย

แผนที่ 5.2 แสดงพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเล

สัญลักษณ์

- พื้นที่พัฒนา
- พื้นที่อนุรักษ์

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

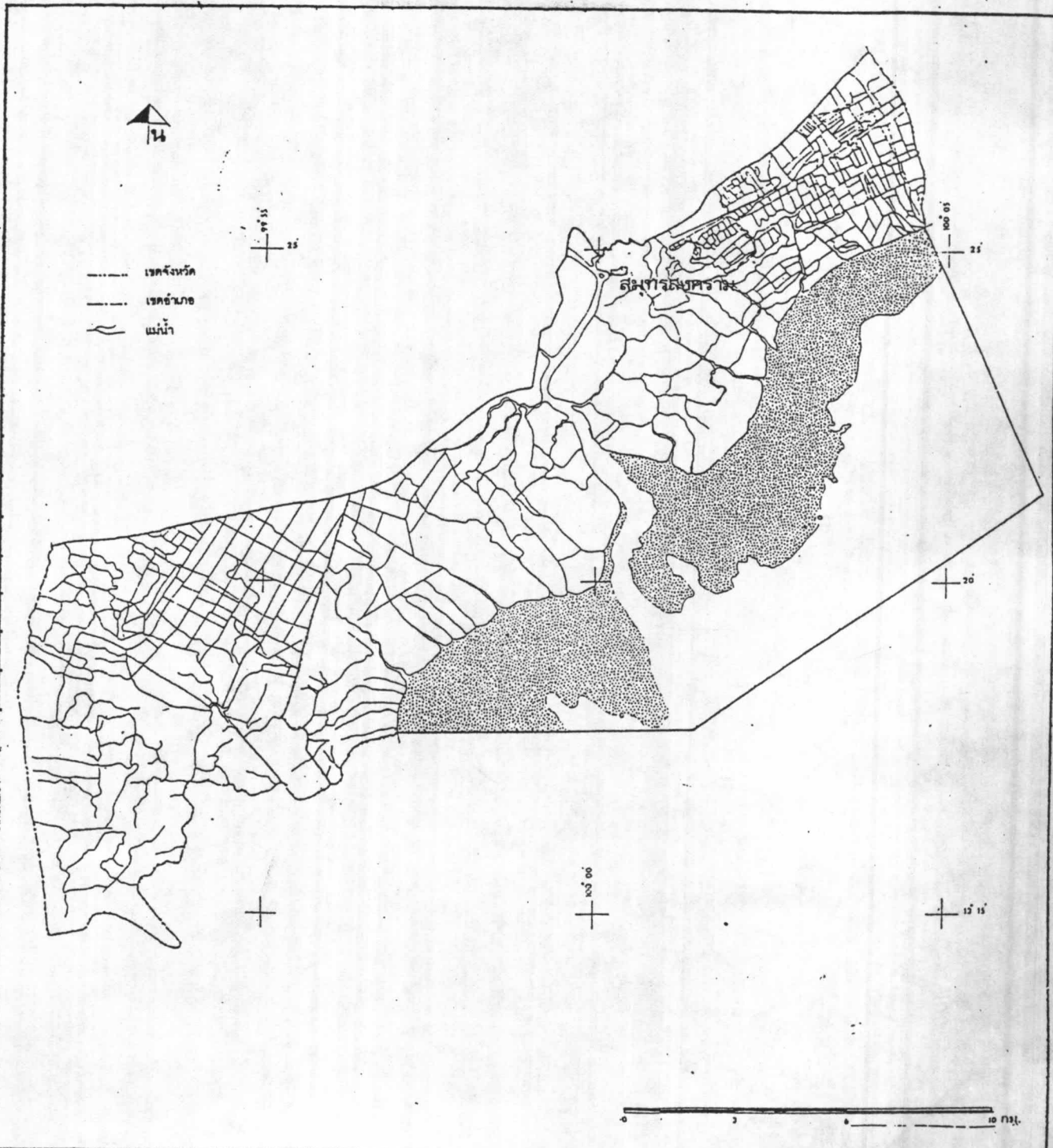
มาตราส่วน
1:250,000

ปู ปลา ที่เติบโตโดยใช้น้ำเค็มในทะเลเป็นค่าสร้างความสำเร็จเติบโตเอง หรือหากทำการเพาะเลี้ยงเฉพาะกุ้ง เพียงอย่างเดียว ก็ไม่ควรเลี้ยงแบบพัฒนาโดยใช้อาหารวิทยาศาสตร์หรือยากุ้ง ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดปัญหาต่อระบบน้ำ เพราะเท่าที่ผ่านมาการเพาะเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาเป็นค่าทำให้เกิดมลพิษและมลภาวะทางน้ำอย่างรุนแรง ซึ่งในเรื่องนี้รัฐจำเป็นต้องกำหนดจำนวนพื้นที่ที่อนุญาตให้ทำการเพาะเลี้ยงให้พอเหมาะ ซึ่งจากกรอบการเขตพื้นที่อนุญาตให้ใช้พื้นที่ในเขตพัฒนาที่มีการทำนากุ้งอยู่เดิมทำการเพาะเลี้ยงชายฝั่งแบบธรรมชาติได้ ครอบคลุมถึงค่าให้ผู้ทำการเพาะเลี้ยงจัดการระบบบำบัดน้ำเสียภายในพื้นที่นากุ้งก่อนระบายออกสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ

สำหรับการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงชายฝั่งตามธรรมชาติในเขตอนุรักษ์ ปัจจุบันมีการทำฟาร์มทอยแครง เลี้ยงแบบธรรมชาติในบริเวณหาดเลนอำเภอเมืองสมุทรสงครามที่ได้ผลผลิตดีมากและไม่มียาฆ่าเชื้อโรคหรือสารเคมีปนเปื้อน ซึ่งเห็นควรวางให้มีการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงทอยแครงนี้ต่อไป ครอบคลุมขยายพื้นที่เพิ่มขึ้นในบริเวณหาดเลน แต่ทั้งนี้ทางกรมประมงจำเป็นต้องศึกษาความเป็นไปได้ของศักยภาพพื้นที่ที่เหมาะสมและกำหนดขนาดพื้นที่ที่พอเหมาะเพื่อมิให้เกิดผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจชาวประมงในอนาคต เพราะพื้นที่ส่วนนี้คือเขตทำการประมงหากมีการเพาะเลี้ยงมากเกินไปอาจไปลดความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำทะเล นอกจากนี้ในบริเวณพื้นที่หาดเลนยังมีคอนทอยตลอดแหล่งใหญ่ที่สุดแหล่งเดียวในประเทศไทย อยู่ที่ตำบลบางจะเกร็งซึ่งทุก ๆ ฤดูร้อนของปีจะมีชาวประมงและนักท่องเที่ยวเข้าไปเก็บทอยตลอด จนกระทั่งในระยะหลังเกิดปัญหาการเข้าไปเก็บทอยตลอดในลักษณะทำลายระบบนิเวศธรรมชาติ จนเป็นที่หวาดวิตกว่าจะสูญพันธุ์ ปัจจุบันทางจังหวัดสมุทรสงครามจึงมีนโยบายอนุรักษ์คอนทอยตลอดไว้เพื่อให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ทอยที่อุดมสมบูรณ์ต่อไป

สำหรับพื้นที่นากุ้งที่มีปัญหาน้ำท่วมขัง ปัจจุบันในตำบลแพรกหนามแดง ชานนากุ้งได้เปลี่ยนแปลงที่นาบ่อปลาบ้างจึงทดแทนบางส่วน ซึ่งปรากฏว่ามีรายได้ดีพอสมควรถึงจะไม่เป็นกอบเป็นกำอย่างการทำนากุ้ง แต่ค่าใช้จ่ายในการลงทุนก็ต่ำมาก และไม่จำเป็นต้องบำรุงรักษาแต่อย่างใด นอกจากนี้บางหมู่บ้านก็ทำเป็นลักษณะไร่นาสวนผสมคือ ทำบ่อปลา ปลูกผัก ปลูกข้าว ทำสวน เลี้ยงไก่ คละเคล้ากันไป แต่จะมีพื้นที่ทำบ่อปลาเป็นหลัก เพราะใช้บ่อกุ้งเดิมเป็นแหล่งผลิตโดยไม่ต้องลงทุนขุดบ่อใหม่ จากการสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์ความคิดเห็นของเกษตรกรส่วนใหญ่ มีความพอใจต่อการทำเกษตรกรรมที่ใช้พื้นที่ลักษณะนี้ทดแทนการเพาะเลี้ยงกุ้ง ดังนั้นเห็นควรวางพื้นที่นากุ้งสร้างตำบลแพรกหนามแดงทั้งหมดไว้ปรับเปลี่ยนเป็นบ่อปลาซึ่งเน้นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ ทำไร่นาสวนผสมควบคู่กันไปด้วย เพราะพื้นที่มีศักยภาพเหมาะสมอยู่แล้ว แต่ทางรัฐจำเป็นต้องเข้าช่วยเหลือในเรื่องการเปลี่ยนแนวน้ำเดิมให้ลงสู่ทางใต้แถบคลองขลุ่ยสำราญ ส่วนนากุ้งที่ยังสามารถลดจำนวนลงบ้างและปรับเปลี่ยนเป็นลักษณะการเพาะเลี้ยงตาม

แผนที่ 5-3 แสดงพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำธรรมชาติ ชายฝั่งทะเล

สัญลักษณ์

 พื้นที่เพาะเลี้ยงหอยแครง

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน 1:150,000

ธรรมชาติ นอกจากนี้พื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ในอัมพวา ก็ควรปลูกป่าชายเลนเพื่อเป็นการปรับสภาวะสมดุลย์ทางธรรมชาติ เช่นเดียวกับบึงอาเภอเมือง ฯ รายละเอียดจะกล่าวต่อไปในแนวทางการพัฒนาป่าชายเลน

2) การส่งเสริมการทำประมงน้ำจืด ปัจจุบันชาวประมงในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่มีความต้องการทำประมงใกล้บ้าน เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรสัตว์น้ำทะเลน้อยลง ประกอบกับความเสี่ยงภัยมีมาก ส่วนใหญ่จึงหันมาทำประมงน้ำจืด เช่น การตกชั่ง ยกขอและอวนปลาในทะเลใกล้บ้าน การทำไร่ปลาไว้ในทะเล การตกแมงกะพรุนหรือแม่เต่าการเก็บทอยหลอดที่คอนทอยหลอด ซึ่งจะได้ปริมาณมากหรือน้อยนั้นมิใช่สาเหตุมาจากความอุดมสมบูรณ์ทางทะเล ภัยเฉพาะชายฝั่งทะเล เพราะจากการสอบถามชาวประมงในพื้นที่ ชาวประมงเห็นว่าหลังจากที่บ่อกุ้งล่มสลายไปแล้วระบบนิเวศทางทะเลดีมาก สัตว์น้ำในทะเลใกล้บ้านหาได้ง่ายขึ้น ดังนั้นเพื่อส่งเสริมให้ชาวประมงมีรายได้มากขึ้น จำเป็นต้องจำกัดการเพาะเลี้ยงกุ้งพัฒนาให้เหลือน้อยที่สุด นอกจากนี้ต้องแก้ไขหรือควบคุมการระบายและการนำน้ำเสียและกากของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมทางลุ่มน้ำแม่กลองคอนบนมาทิ้งที่ปากอ่าวแม่กลอง ภัยต้องบังคับให้โรงงานดังกล่าวย่อยสลายกากของเสียและบำบัดน้ำเสียจนเหลือความเป็นพิษน้อยที่สุดแล้วจึงนำไปทิ้งให้ไกลทะเล ความระยะที่ทางราชการกำหนด ในเรื่องนี้เจ้าหน้าที่รัฐบาลจำเป็นต้องดูแลอย่างจริงจัง และเพื่อความมั่นใจควรมีจุดบำบัดน้ำเสียในบริเวณชายฝั่งเพิ่มขึ้นดังที่ได้เสนอแนะไปแล้วในการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรคอนบนของพื้นที่ ทั้งนี้สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติสามารถกำหนดความเหมาะสมได้

3) โครงการพัฒนาป่าชายเลน จากการที่ปัจจุบันรัฐได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาป่าไม้มากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างสภาวะความสมดุลย์ของระบบนิเวศในส่วนรวมมาหัดขึ้น การพัฒนาป่าชายเลนก็เป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล เพราะจะเป็นตัวการที่จะช่วยปรับสภาวะความสมดุลย์ของระบบนิเวศในพื้นที่ชายฝั่งทะเลให้ดีขึ้น เท่าที่ผ่านมามีป่าชายเลนในพื้นที่ที่ถูกทำลายลงเกือบหมดจากเมื่อปี 2523 เคยมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์เกือบ 4 หมื่นไร่ แต่ปัจจุบันลดลงเหลือเพียงหมื่นกว่าไร่ ซึ่งทั้งหมดเป็นป่าเสื่อมโทรมเนื่องจากถูกใช้เพื่อทำการเพาะเลี้ยงชายฝั่งเมื่อมาได้ผลก็ทิ้งร้างไว้ และมีแนวโน้มจะเปลี่ยนสภาพเป็นนาุ้งเมื่อ 2 - 3 ปีที่ผ่านมา แต่เนื่องจากเกิดวิกฤตการณ์รุ่งขึ้นก่อนสภาพพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมจึงยังคงถูกทิ้งร้างไว้ และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่จะพัฒนาไปเป็นการใช้ประโยชน์อย่างอื่น ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของโกลในสภาวะปัจจุบัน จึงควรปลูกป่าชายเลนขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นการช่วยสร้างสภาวะแวดล้อมที่ดีและสร้างความสมดุลย์ให้กับระบบนิเวศน์ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาพื้นที่การเพาะเลี้ยงชายฝั่งตามธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและเป็นผลดีต่อเนื่องถึงการประมงน้ำจืดด้วย อันเป็นผลพลได้

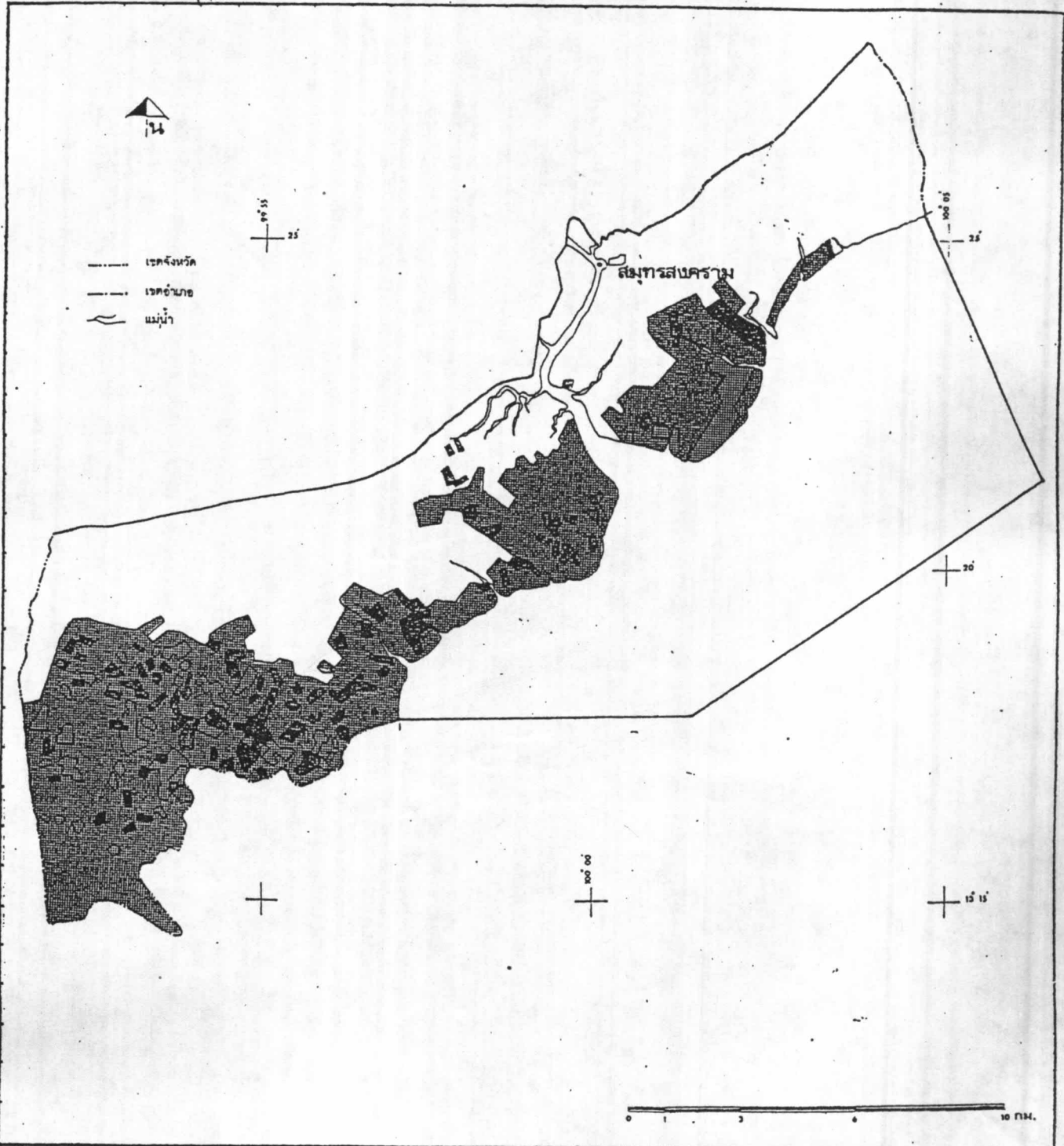
บรรลุลูกประสงคของการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ด้วย

สำหรับโอกาสในการพัฒนาป่าชายเลนในอนาคตนั้น ทางกรมพัฒนาที่ดิน มีความเห็นว่าเป็นไปได้ค่อนข้างยาก เพราะพื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของราษฎรซึ่งรัฐไม่สามารถเข้าไปดำเนินการใด ๆ ได้อย่างจริงจัง คงทำได้แต่เพียงการส่งเสริมเผยแพร่การปลูกป่าชายเลนที่ถูกต้อง เหมาะสมตามหลักวิชาการ ให้แก่ราษฎรเท่านั้น โดยเน้นการส่งเสริมเพื่อจูงใจให้ชาวประมงซึ่งทำการปลูกจากเพื่อการค้าอยู่บ้างแล้วให้ปลูกต่อใบและมีการปลูกไม้โกงกางเพิ่มเติมด้วย โดยทำให้ได้ประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อไม่เบียดเบียนป่าชายเลนที่อื่น ๆ นอกจากนี้ยังต้องเผยแพร่ความสัมพันธ์ของการทำนาทุ่งกับป่าเลนให้เกษตรกรรายย่อยเข้าใจ และพยายามชักจูงให้ผู้ประกอบอาชีพการทำนาทุ่งปลูกป่าชายเลนเสริมในที่ว่าง เพื่อการรวมสมบูรณ์การเพาะเลี้ยงชายฝั่งทุกชนิด และเป็นการปรับระบบนิเวศของพื้นที่ให้ดีขึ้น ทั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดครีเมทะเลอื่น ๆ ด้วย

แต่สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ เห็นว่าควรพัฒนาป่าชายเลนอย่างจริงจังในปัจจุบัน โดยรัฐจะต้องใช้มาตรการที่ค่อนข้างเด็ดขาดในการเวนคืนที่ดินริมชายทะเลทั้งหมดที่อยู่ในเขตอนุรักษ์กลับมาเป็นของรัฐ และใช้พื้นที่ทั้งหมดเพื่อการปลูกป่าชายเลน โดยในขั้นต้นนี้อาจจะให้สิทธิแก่ชาวประมงและชาวบ้านเดิมที่เคยมีกรรมสิทธิ์เข้าไปปลูกป่าจาก ป่าไม้โกงกางเพื่อการค้าได้กึ่งหนึ่ง และบังคับให้รักษาป่ากึ่งหนึ่งให้เป็นป่าชายเลนที่สมบูรณ์ด้วย หลังจากนั้นจะต้องเพิ่มพื้นที่ป่าเลนมากขึ้นเรื่อยๆ จนได้พื้นที่ป่าเลนที่สมบูรณ์อย่างน้อย 4 หมื่นไร่เช่นเดียวกับเมื่อปี 2523 ทั้งนี้ให้พื้นที่เพาะเลี้ยงชายฝั่งแบบธรรมชาติและป่าเลนในเขตอนุรักษ์นี้สนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่ก็จำเป็นต้องมีแนวขอบเขตระหว่างกิจกรรมทั้งสองที่ชัดเจน ซึ่งลักษณะการพัฒนาป่าชายเลนดังกล่าวอาจจะเป็นการปันผลตอบแทนประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ชาวประมงได้รับจากการเพาะเลี้ยงกุ้งหรือสัตว์น้ำน้อยลง แต่เมื่อคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมแล้วกลับจะเป็นการช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับพื้นที่เพาะเลี้ยงและพื้นที่ทำการประมงมากยิ่งขึ้น เพราะโดยธรรมชาติป่าชายเลนจะเป็นแหล่งอนุบาลพันธุ์สัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ ดังนั้นความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่จะช่วยเพิ่มจำนวนผลผลิตให้มากขึ้นหรือเท่ากับผลผลิตเดิมทั้ง ๆ ที่พื้นที่น้อยลง นอกจากนี้ยังช่วยลดค่าใช้จ่ายในการพัฒนาพื้นที่และประหยัดค่าใช้จ่ายในการลงทุน

5.3.3 แนวทางการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนน้ำ

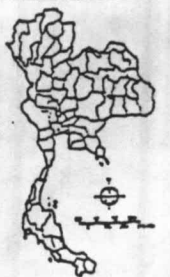
เนื่องจากปัจจุบันชุมชนน้ำที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นชุมชนเกษตรกรรมซึ่งยังคงลักษณะเป็นชุมชนน้ำ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของรูปแบบชุมชนไทยในอดีตของที่ราบลุ่มภาค

แผนที่ 5.4 แสดงโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนในอนาคต

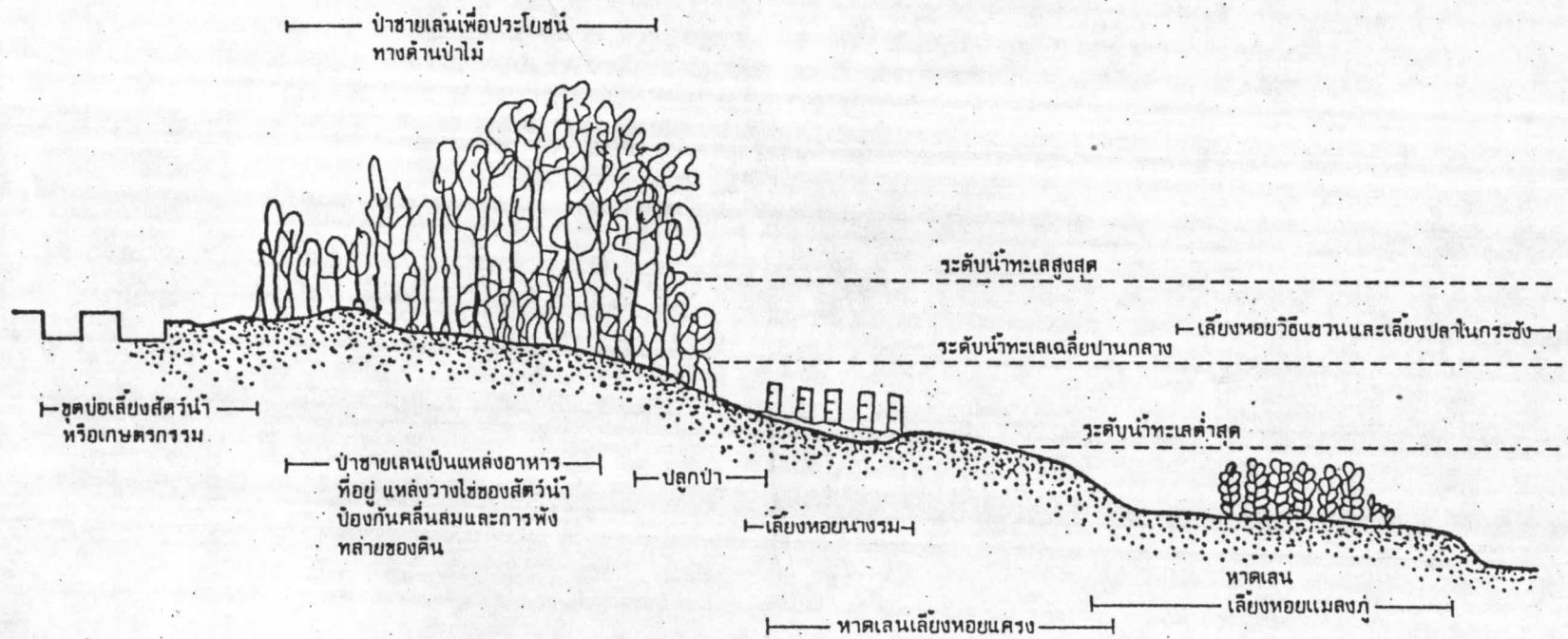
สัญลักษณ์

ป่าเลนสมบูรณ์

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน 1:250,000

รูปที่ ๔.๒ การใช้พื้นที่ป่าชายเลนเพื่อประโยชน์ร่วมกันระหว่างป่าไม้กับการประมงและกิจกรรมอื่น ๆ

กลาง ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ยังคงมีการดำเนินชีวิตโดยพึ่งพาแม่น้ำลำคลองที่มีอยู่มากมายเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ การตั้งบ้านเรือน การคมนาคมขนส่ง ฯลฯ ความผูกพันกับการดำเนินชีวิตริมแม่น้ำลำคลองนี้ มีมานานตั้งแต่บรรพบุรุษกลุ่มแรกอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่จวบจนถึงปัจจุบันก็ยังคงดำเนินต่อไป โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่มองมีความพอใจในวิถีชีวิตนี้อยู่ ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมากที่สุด นอกจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้เหมาะสมตามยุคสมัยแล้ว ควรวางแผนพัฒนาพื้นที่นี้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่ยังสืบสานต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ทั้งนี้มีแนวทางการพัฒนาเพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนี้ไว้ ดังต่อไปนี้

1) องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของชุมชนนี้คือ สภาพพื้นที่ที่เต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลอง ดังนั้นการจะอนุรักษ์ชุมชนนี้ให้คงอยู่ได้ก็ควรรักษาสภาพพื้นที่ที่มีอยู่ให้ดีกว่าเดิม ปัจจุบันถือว่าที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่มาก แต่ก็มักได้รับผลกระทบจากปัญหาในสภาวะแวดล้อมต่างๆ จนทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำเหล่านี้ลดลง หรือบางครั้งก็แห้งขอดและเน่าเสียบ้าง โดยเฉพาะในบริเวณที่ดินชายทะเลคลองธรรมชาติหลายแห่งต้องเน่าเสียเนื่องจากกิจกรรมการเพาะเลี้ยงกุ้ง และส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงแหล่งน้ำอื่น ๆ ทั้งหมดเนื่องจากสายน้ำมีโยงใยต่อเนื่องกัน อากาศหนักเบาขึ้นอยู่กับระยะทาง แต่ถ้าไม่แก้ไขหรือหาทางเยียวยาการสะสมของมลพิษที่ทับถมก็จะทวีมากขึ้น ในที่สุดก็จะมีสภาพเช่นเดียวกับแม่น้ำลำคลองในกรุง เพมหานครซึ่งปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้นเพื่อให้ชุมชนนี้สามารถดำรงอยู่ได้ และชุมชนนี้ในลุ่มน้ำแม่กลองทั้งหมดไม่ต้องประสบกับปัญหาเช่นเดียวกับกรุงเทพมหานคร หรือตัวอย่างใกล้ ๆ เช่น สมุทรสาครซึ่งอยู่ในลุ่มน้ำท่าจีน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมกันรักษาสภาพพื้นที่น้ำของลุ่มน้ำแม่กลองที่ยังมีสภาพดีที่สุดในที่ราบลุ่มภาคกลางนี้ไว้ โครงการพัฒนาแม่น้ำแม่กลองและคลองต่างๆ ในลุ่มน้ำเป็นสิ่งที่จะต้องหาต่อเนื่องกันทั้งลุ่มน้ำจะจัดการหาเฉพาะพื้นที่ใดที่หนึ่งคงไม่ได้ แต่ในแต่ละพื้นที่สามารถจัดทำโครงการพัฒนาที่สอดคล้องภายใต้โครงการพัฒนารวมได้ สำหรับในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างต้องยอมรับว่าเป็นพื้นที่ค่อนข้างเสียเปรียบเพราะเป็นส่วนท้ายน้ำ จะได้รับผลดีหรือผลร้ายขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่เกิดขึ้นทางตอนบน แต่ที่ค่อนข้างได้เปรียบคือมีโอกาสระบายออกสู่ทะเลได้ แต่ก็มีผลกระทบทางด้านลบเสมอ ๆ จากปัญหาน้ำทะเลดังที่ได้กล่าวมาแล้วในแนวทางการพัฒนาพื้นที่เกษตรตอนบน

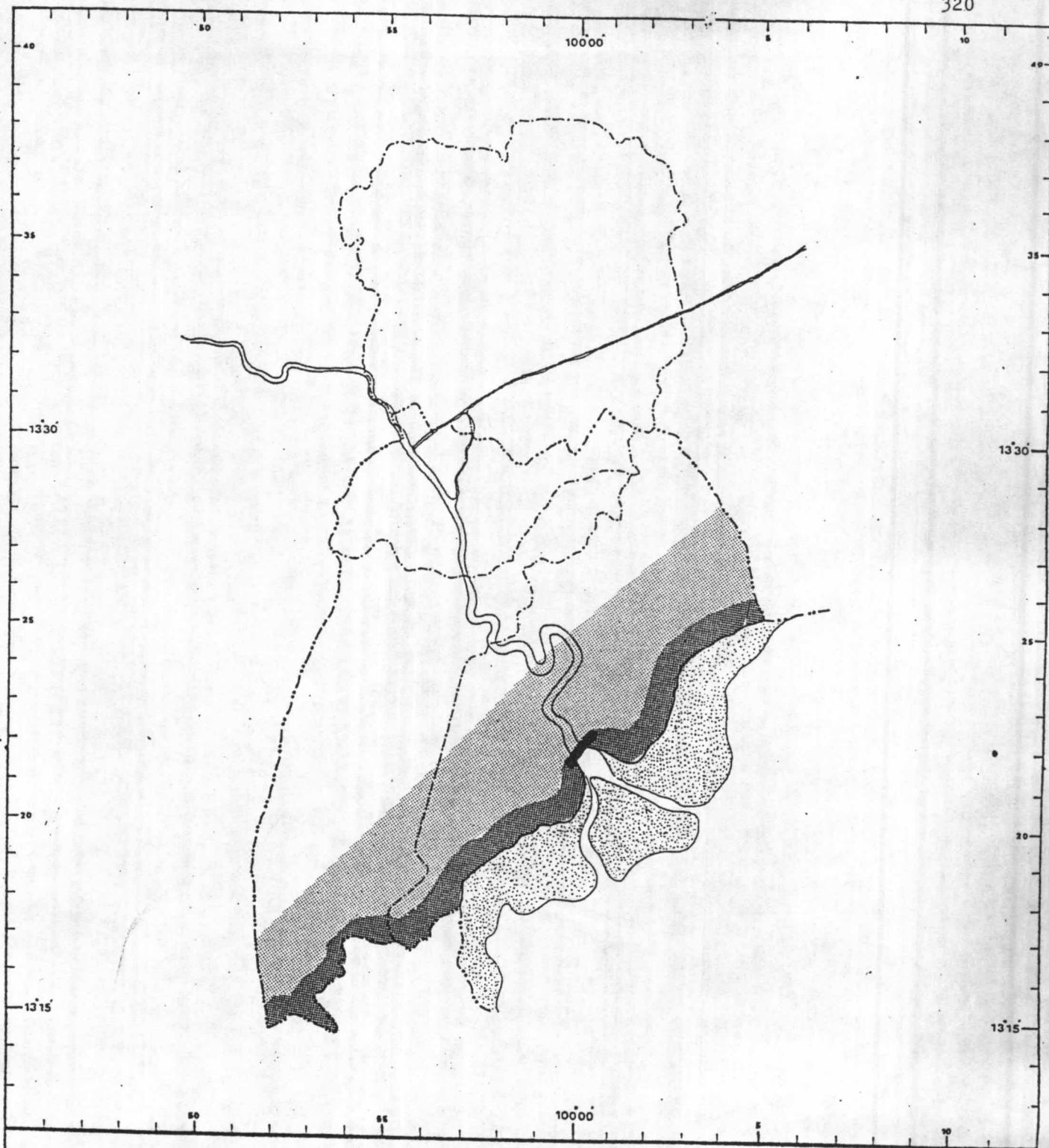
การพัฒนาโครงข่ายแม่น้ำลำคลองในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างในการศึกษาครั้งนี้จะเน้นการพัฒนาที่สามารถจัดทำได้ในพื้นที่ก่อน เริ่มจากการแก้ไขสภาพคลอง

ที่เริ่มต้นขึ้นโดยการลอกเลนและบำรุงรักษาความสะอาด วิชาให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ เพราะทางราชการคงไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง ในกรณีของการรักษาความสะอาดนั้นหน่วยงานสาธารณสุขจะต้องเข้าไปช่วยในเรื่องสาธารณสุขมูลฐาน เพื่อการบำบัดสิ่งปฏิกูลและของเสียก่อนทิ้งลงแม่น้ำลำคลองในพื้นที่ชนบท ส่วนในชุมชนเมืองและแหล่งที่ประชาชนอยู่หนาแน่นหน่วยงานปกครองท้องถิ่นทั้งเทศบาล สุขาภิบาล รวมทั้งหน่วยงานต่าง ๆ ในอำเภอและจังหวัด จะต้องจัดการระบบบำบัดน้ำเสียและการกำจัดขยะมูลฝอยที่ดี เพื่อมิให้สิ่งสกปรกเหล่านี้ไหลลงมหาสมุทร สภาพน้ำในคลองต่างๆ และมีให้เกิดการสะสมตัวของตะกอนสิ่งสกปรกที่ปากแม่น้ำมิดนั้นของเสียเหล่านี้จะพาพาให้การระบายน้ำออกปากแม่น้ำไม่สะดวก และมีผลย้อนกลับมาทำให้น้ำคลองเสีย นอกจากนี้เพื่อลดปริมาณน้ำเสียชาวสวนจำเป็นต้องลดปริมาณการใช้น้ำ ยาฆ่าแมลง และสารเคมีต่างๆ ให้น้อยลงหรือหาวิธีการเกษตรธรรมชาติเข้าช่วย ซึ่งจะเป็นผลดีต่อระบบนิเวศน์ส่วนรวมด้วย ปัญหาที่จะต้องเร่งแก้ไขในสวนอำเภอคาเนินสะดวกก่อน นอกจากนี้จะต้องแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียในพื้นที่นาทุ่งชายทะเล วิชาจะต้องลงทุนระบบบำบัดน้ำเสียภายในบริเวณนาทุ่งก่อนปล่อยลงทะเล ในส่วนนี้รัฐจะต้องเข้าไปจัดการร่วมกับเจ้าของที่ดิน หรืออาจต้องเวนคืนที่ดินส่วนหนึ่งภายในบริเวณนาทุ่งที่นอกเหนือจากแนวป่าชายเลนสงวน เพื่อเป็นคลองบำบัดน้ำเสียตลอดแนวก่อนระบายออกสู่ทะเล ทั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อมิให้กระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลและในชายฝั่งป่าชายเลน

และเมื่อกล่าวถึงปัญหาน้ำเสียที่มีอิทธิพลต่อสภาพแหล่งน้ำในพื้นที่นี้ ก็ต้องพิจารณาถึงการบำบัดน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรมริมแม่น้ำแม่กลองทั้งลุ่มน้ำ เท่าที่ผ่านมาโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาลอ้อยในจังหวัดกาญจนบุรีได้สร้างความเดือดร้อนแก่ระบบน้ำในลุ่มน้ำแม่กลองค่อนข้างมาตลอด และทางราชการก็ยังไม่สามารถควบคุมได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องใช้มาตรการเด็ดขาดทางด้านกฎหมาย เพื่อกำจัดความมั่งคั่งและเห็นแก่ได้ของโรงงานเหล่านี้ อย่างจริงจัง นอกจากนี้กรมโรงงานอุตสาหกรรมไม่ควรอนุญาตให้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมริมแม่น้ำลำคลองอีกต่อไป และถ้ามีความเป็นไปได้รัฐควรที่จะเวนคืนที่ดินริมน้ำทั้งหมดให้เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือสร้างถนนเลียบแม่น้ำเพื่อใช้เป็นทางสูขนานกับการสัญจรทางน้ำซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง

2) สนับสนุนนโยบายเขตปลอดโรงงาน จากการสอบถามเจ้าหน้าที่และประชาชนในท้องที่เกี่ยวกับนโยบายการเสนอให้จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเขตปลอดโรงงาน เพื่อการรักษาชุมชนแห่งนี้ให้เป็นชุมชนน้ำซึ่งแสดงถึงลักษณะเมืองเจ้าเมืองนายในสมัยรัชกาลที่ 2 นั้นเป็นที่น่ายินดีว่านโยบายนี้ได้รับการสานต่อมาโดยตลอด จึงทำให้พื้นที่นี้ยังคงรักษาสภาพชุมชนและวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้คงเดิมคือเป็นชุมชนเกษตรกรรม มีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในรูปแบบ

แผนที่ 5.5 แสดงแนวบำบัดน้ำเสีย

สัญลักษณ์

โครงการบำบัดน้ำเสีย Manmade

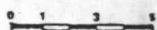
จุดบำบัดน้ำเสียปากแม่น้ำ

โครงการบำบัดน้ำเสีย Natural

มาตราส่วน

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

ชุมชนนี้คือทำสวนเป็นหลัก ถึงแม้จะมีอุตสาหกรรมก็เป็นอุตสาหกรรมอันคร่าวเรื่อนที่ต่อเนื่องกับการเกษตร เช่น การทำน้ำตาลมะพร้าว การทำมะพร้าวขาว เป็นต้น อุตสาหกรรมเหล่านี้ไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศพื้นที่เลย

ปัจจุบันในบริเวณจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยเฉพาะสมุทรสาครได้มีโรงงานอุตสาหกรรมหนักเกิดขึ้นมากมายและพยายามขยายตัวเข้ามาในพื้นที่นี้ ด้วยเห็นว่าเป็นทำเลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม บริเวณที่มีความล่อแหลมมากที่สุดคือสองฝั่งถนนธนบุรี-ปากท่อ โดยเฉพาะด้านเหนือถนนเพราะไม่มีปัญหาน้ำเค็มเหมือนพื้นที่ตอนล่าง ทั้งนี้เพราะบริเวณนี้ในปัจจุบันถูกทิ้งร้างหลังจากนาทุ่งส้ม และเป็นกรรมสิทธิ์ที่ดินของคนภายนอกพื้นที่พวกนายทุนกรุงเพมหานครและสมุทรสาคร ซึ่งนายทุนพวกนี้ไม่เคยเห็นความสำคัญของพื้นที่เกษตรพร้อมที่จะเปลี่ยนพื้นที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมตลอดเวลา ซึ่งความต้องการนี้จะมากขึ้นอีกเมื่อถนนธนบุรี-ปากท่อสร้างเสร็จหมดทั้งสาย ดังนั้นตรงจุดนี้รัฐจะต้องดูแลควบคุมให้ดี สำหรับที่ดินริมแม่น้ำแม่กลองไม่ค่อยมีปัญหาหนัก เพราะส่วนใหญ่เป็นกรรมสิทธิ์ของชาวสวน และอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในบริเวณนี้ก็ไม่น้อยมากและเป็นโรงงานขนาดเล็ก เกี่ยวข้องกับการประมงเป็นหลัก ซึ่งการประมงในปัจจุบันไม่เฟื่องฟูเหมือนเมื่อก่อนกำลังการผลิตจึงลดลง เหลือแต่อุตสาหกรรมต่อเรือซ่อมเครื่องยนต์ที่ยังมีความสำคัญอยู่ เพราะประชาชนยังใช้เรือเป็นพาหนะในการสัญจรและการขนส่งพืชสวน อย่างไรก็ตามเพื่อให้มีนโยบายดังกล่าวมีความเป็นมาเดิมมากขึ้น รัฐบาลจำเป็นต้องบรรจุนโยบายนี้ไว้ในแผนพัฒนาจังหวัดลพบุรี และใช้เป็นกรณีตัวอย่างในการวางแผนพัฒนาในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ถ้าหากนโยบายนี้เป็นจริงก็จะเป็นจังหวัดแรกในประเทศไทยที่เป็นเขตปลอดอุตสาหกรรม และเป็นที่มั่นใจได้ว่าจะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดในที่ราบลุ่มภาคกลางหรือที่ราบลุ่มน้ำแม่กลอง

3) การอนุรักษ์ชุมชนนี้จะต้องทำเพียงการเก็บรักษาสภาพพื้นน้ำอย่างเขียวคงไว้ได้ แต่ต้องส่งเสริมวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่นั้นด้วย โดยคำนึงถึงความเหมาะสมภาวะเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน และจะต้องดำเนินชีวิตต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพในสังคมอนาคตด้วย หมายถึงการปรับตัวให้เข้ากับระบบการพัฒนาประเทศในการเป็น NIC หรือ NAIC ด้วย ซึ่งจากนโยบายชาติพื้นที่นี้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาพื้นที่เกษตรอุตสาหกรรม หรือเกษตรเร่งรัดคือการพัฒนาผลผลิตเกษตรเพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมเกษตร รวมถึงผลิตสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออกด้วย ปัจจุบันพื้นที่นี้ได้ปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพเพื่อสนองนโยบายดังกล่าวแล้ว ที่เห็นได้ชัดและล้มเหลวไปแล้วคือ การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำเพื่อการส่งออก เป็นตัวอย่างของเกษตรเร่งรัดจริง ๆ คือเป็นทั้ง INTENSIVE และ EXTENSIVE ทั้งนี้เกิดจากความผิดพลาดของการปฏิบัติที่เร่งรีบและขาดการวางแผนที่คืบหน้า

จากตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น แสดงให้เห็นว่าการสนองตามนโยบาย เกษตร เร่งรัดแบบนาุ้งนั้นไม่ได้มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตที่แท้จริงในสังคมนี้เลย เพราะวิถีชีวิตที่แท้จริงของสังคมนี้ยังผูกพันอยู่กับการทำสวนตามแบบชุมชนนี้ดั้งเดิม และมีการพัฒนาอย่างระมัดระวังตลอดเวลา และสามารถปรับตัวให้เข้ากับนโยบายในอนาคตได้ค่อนข้างดี ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุดคือการทำสวนของชาวคาเนินสะควก ซึ่งเป็นเกษตรแบบก้าวหน้าและเร่งรัด และสนองความต้องการตลาดทั้งในและนอกประเทศได้สมบูรณ์แบบที่สุด ภัยที่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชนนี้ที่รอดเด่น ดังนั้นพอสรุปได้ว่า การจะอนุรักษ์รูปแบบชุมชนนี้ไว้ก็ควรจะคำนึงถึงวิถีชีวิต รูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดินลักษณะสังคมเกษตรเดิม แต่ให้ปรับเปลี่ยนระบบการทำเกษตรโดยดูโครงสร้างตลาดและวิถีชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้น ทั้งนี้ข้อพึงระวังคือทันสมัยในที่นี้ไม่ได้หมายถึง การปฏิวัติเขียวหรือการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง (HI-TECH) แต่หมายถึง เทคโนโลยีที่เหมาะสม (APPROPRIATED TECHNOLOGY) คือนำมาประยุกต์ให้เข้ากับระบบสังคมที่แท้จริงและไม่เป็นภัยต่อธรรมชาติ ซึ่งในประเด็นนี้ชาวสวนคาเนินสะควกต้องทบทวนกระบวนการใช้เทคโนโลยีบางตัวใหม่ จากการสำรวจพื้นที่ครั้งสุดท้ายในการศึกษาคั้งนี้ ปรากฏว่าชาวสวนคาเนินสะควกได้เริ่มเปลี่ยนระบบการทำสวนโดยคำนึงถึงระบบนิเวศน์น้ำและส่วนรวมมากขึ้น

4) เนื่องจากการพัฒนาประเทศตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เราลอกเลียนรูปแบบการพัฒนาของสังคมตะวันตก โดยไม่ได้มีการประยุกต์ความเจริญทางเทคโนโลยีให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของเรา ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยต้องเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ การตั้งถิ่นฐาน หรือการคมนาคมขนส่ง โดยเฉพาะการคมนาคมขนส่งทางบก เป็นอิทธิพลสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำภาคกลางอย่างมาก จากเดิมที่เคยตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำลำคลอง ใช้เส้นทางคมนาคมขนส่งทางน้ำ มาเป็นการตั้งบ้านเรือนตามแนวถนนและปล่อยให้แม่น้ำลำคลองกลายเป็นท่อระบายน้ำ สภาพเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาภัยน้ำท่วมในกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันเราก็ได้แต่มานั่งเสียค่ายชุมชนน้ำและเส้นทางคมนาคมทางน้ำเหล่านั้นและพยายามจะหาให้คืนคืนชีพกลับมา เพราะเริ่มมองเห็นคุณค่าความสำคัญของแม่น้ำลำคลอง และมีความพยายามที่จะรักษาสภาพแม่น้ำลำคลองที่มีอยู่ไว้ให้ได้และได้ใช้ประโยชน์ดั้งเดิม

ด้วยเหตุนี้การอนุรักษ์ชุมชนน้ำในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างปัจจุบัน จึงต้องสร้างความสำคัญให้กับแม่น้ำลำคลอง โดยให้ประโยชน์เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งที่สำคัญกว่าถนน นอกเหนือจากการเป็นแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกแค่เพียงอย่างเดียว เพราะถ้าเราสามารถส่งเสริมการใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลักได้ในขั้นต้นนี้ ก็เท่ากับเราสามารถอนุรักษ์ชุมชนน้ำไว้ได้แล้ว เพราะกิจกรรมต่าง ๆ ก็จะย้ายมาอยู่ตามแนวแม่น้ำลำคลอง อย่างไรก็ตาม เราไม่สามารถปฏิเสธการคมนาคมขนส่งทางบกซึ่งปัจจุบันเป็นโครงข่ายที่สำคัญและกว้างใหญ่กว่า

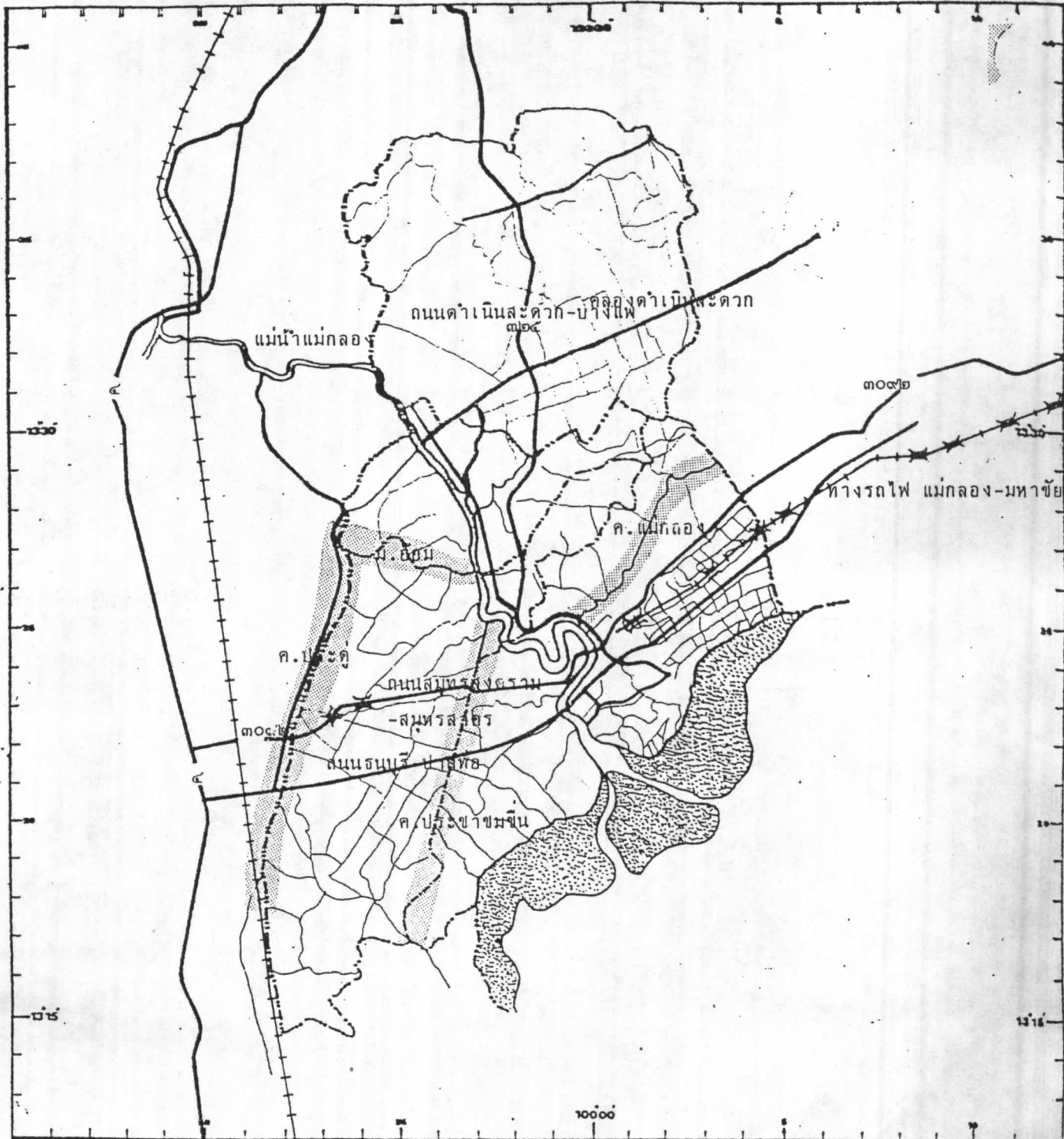
ได้ ดังนั้นเพื่อให้มีความสอดคล้องกันระบบการคมนาคมทั้งสองทางจะต้อง เชื่อมอานวยแก่กัน เช่น
 ำให้ถนนที่เชื่อมรียงกับพื้นที่อื่น ๆ เป็นเส้นทางบก ส่วนเส้นทางการสัญจรภายในชุมชนเป็นทางน้ำ
 ุคยที่ทางราชการจะต้องสร้างท่าเรือเพิ่มขึ้นตามจุดต่าง ๆ ที่มีความเป็นไปเค้มมากที่สุดคือท่าหน้า
 หน้าวัด สำหรับพื้นที่ใดที่ยังไม่มีถนน เข้าถึงก็ำให้พัฒนาแม่น้ำลาคลองตรงช่วงนั้น เป็นเส้นทางสัญจร
 และสามารถเชื่อมต่อกับเส้นทางหลักที่เป็นถนนหรือคลองก็ได้

ุคยสรุปพอจะกำหนดจุดคร่าว ๆ ของเส้นทางคมนาคมทางน้ำหลัก ๆ
 ในพื้นที่ที่สมควรพัฒนาได้ดังนี้

- แม่น้ำแม่กลองตลอดแนว ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่แล้ว ุคยแบ่งเป็นช่วง
 ระยะ ระยะแรกตั้งแต่ปากอ่าวแม่กลองถึงหน้าวัดเพชรสมุทระ ระยะที่สองจากหน้าวัดเพชรสมุทระ
 ำหน้าอำเภออัมพวา ระยะที่สามหน้าอำเภออัมพวาไปหน้าวัดบางพรหม หรือเข้าเขตสุขาภิบาล
 ุคยตั้งงำที่หน้าอำเภอบางคนทีและระยะที่สี่จากหน้าอำเภอไปสุดที่ประตูน้ำบางนกแขวก ปัจจุบัน
 การคมนาคมในแม่น้ำแม่กลองมีน้อยมาก เนื่องจากมีถนนคู่ขนานหมายเลข 325 คัดผ่านสวนจึง
 ทำให้ชาวสวนไปใช้เส้นทางแทน อย่างไรก็ตามเส้นทางน้ำนี้มีความสำคัญต่อชาวสวนที่อยู่อีกฝั่ง
 คลองเพราะทางค้ำนั้นไม่มีถนนคู่ขนาน ซึ่งจากการศึกษาเห็นว่าโครงข่ายถนนและเส้นทางน้ำที่
 มีอยู่ในปัจจุบันนี้คืออยู่แล้ว ไม่มีความจำเป็นต้องขยายถนนคู่ขนานอีก

- ำให้คลองแม่กลอง แม่น้ำอ้อม คลองประชาชมนั้น คลองวัดประดู่
 เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำสายหลักที่กระจายไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ เป็นลักษณะเรือุคยสารเช่นเดียวกับ
 ุคยสารประจำทาง เพราะในบริเวณใกล้เชิงสะพานน้ำเหล่านี้ยังไม่มีทางรถยนต์เข้าถึง การ
 คมนาคมทางน้ำจึงมีความสะดวกที่สุด

- สำหรับที่อำเภอค้ำเงินสะดวกนั้นนอกจากคลองค้ำเงินสะดวกแล้วใน
 ส่วนอื่น ๆ มีเส้นทางคมนาคมทางบก เข้าถึง เกือบทุกพื้นที่และไม่มีสายน้ำสำคัญอีกเลย สภาพชุมชน
 น้ำที่เหลือน้อยมีเฉพาะสองฝั่งคลองค้ำเงินสะดวกเท่านั้น ซึ่งมีคุณค้ำควรแก่การอนุรักษ์มากที่สุด
 เพราะ เป็นประวัติศาสตร์ที่สำคัญ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่แสดงถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของ
 ชาวไทยลุ่มน้ำภาคกลาง ปัจจุบันการคมนาคมในคลองค้ำเงินสะดวกยังมีความสำคัญอยู่มาก เพราะ
 ประชาชนที่อยู่สองฝั่งคลองยังคงใช้เส้นทางน้ำนี้สัญจรไปมาและขนส่งสินค้าระหว่างตลาดเสรีใน
 สุขาภิบาลค้ำเงินสะดวกจากท่าเรือบริเวณท่ารถค้ำเงินสะดวก ไปยังท่าหน้าวัดประสาธลิตี และ
 เข้าเขตบ้านแก้ว หรือต่อเข้าไปบนกรุง เทพมหานครถึงท่าภาษีเจริญได้ ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน
 การขนส่งสินค้าหรือเดินทาง เข้ากรุง เทพมหานครทางถนนไม่ค่อยสะดวก เพราะมีปัญหาการจราจร
 คัดช้คืออยู่เสมอ หาก เปลี่ยนมาใช้เส้นทางคมนาคมขนส่งผ่านทางคลองค้ำเงินสะดวกแทนจะมีความ

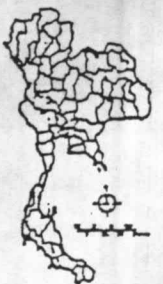

แผนที่ 5.6 การเสนอแนะโครงการพัฒนาระบบคลองเพื่อการคมนาคมทางน้ำ

สัญลักษณ์

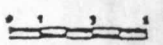

เส้นทางคมนาคมทางน้ำสายหลัก

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน

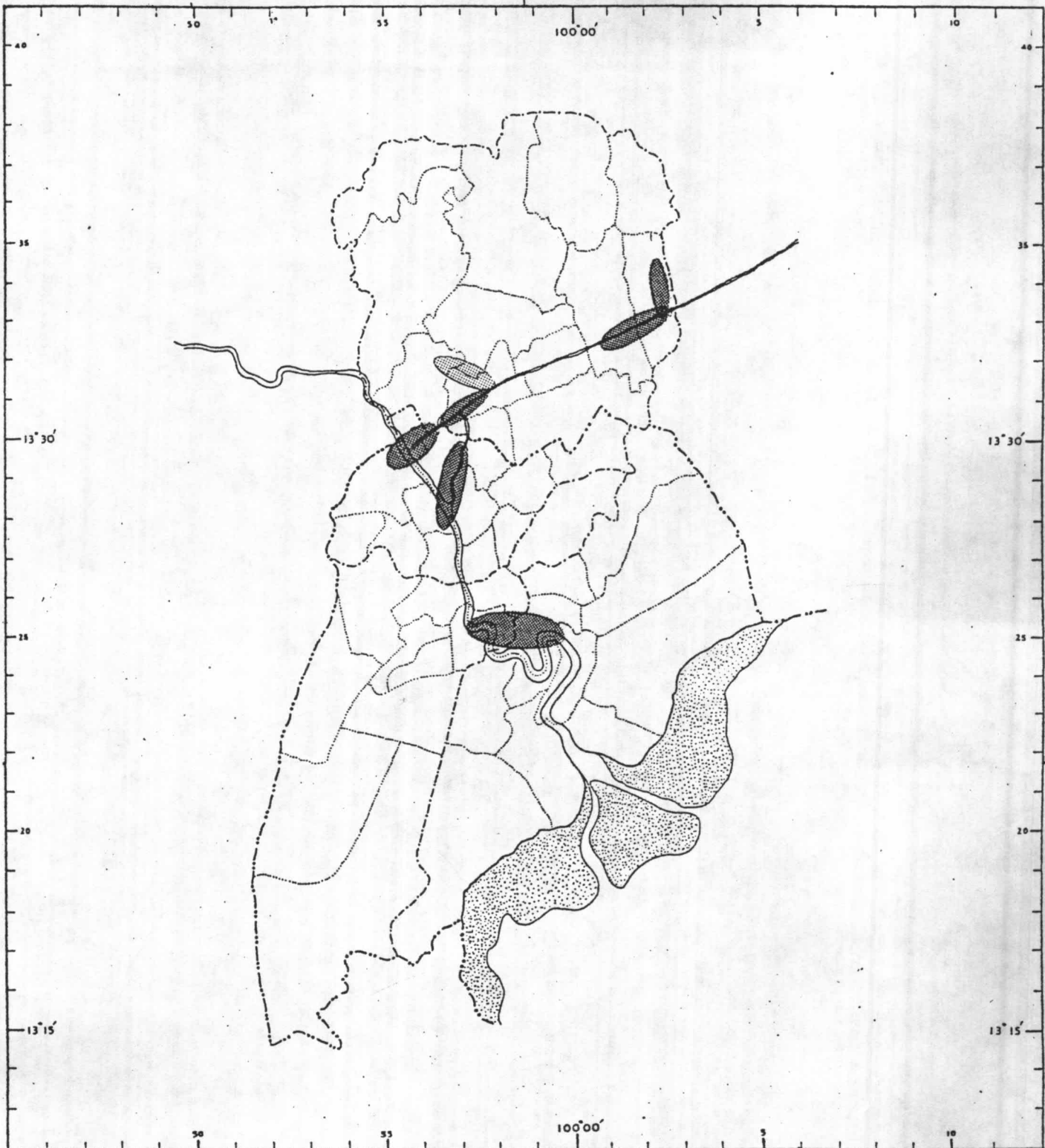

สะดวกมาก แต่ต้องปรับปรุงสภาพคลองให้ดีขึ้น เพราะปัจจุบันค่อนข้างตื้นเขินและจะต้องทำเขื่อนกันการกระเทือนบ้านสองฝั่งคลองด้วย

นอกจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางน้ำดังกล่าวแล้ว หากในอนาคตมีความจำเป็นต้องสร้างถนน ถนนที่เข้ามาไม่ควรจะลดความสำคัญของเส้นทางน้ำที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจากการศึกษาถึงระบบโครงข่ายเส้นทางคมนาคมทั้งพื้นที่ สามารถสรุปได้ว่าไม่มีความจำเป็นในการสร้างถนนเพิ่มขึ้นอีกเลย แต่ถ้าสายน้ำต่าง ๆ นั้นเริ่มมีภัยจากการคมนาคมขนส่ง เช่น การแล่นของเรือรบกวนคนหรือก่อให้เกิดมลภาวะ และมีความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์น้ำในคลองอย่างรีบด่วนและต้องหยุดการใช้ทางน้ำนั้น ก็ให้สร้างถนนเสียบแม่น้ำหรือลาคองนั้นไว้ชั่วคราว กั้นใบหรือใช้แทน ทรายถนนจะช่วยเป็นแนวกันชนที่ป้องกันการรุกสำแม่น้ำลาคองในบริเวณชุมชนหนาแน่น และพื้นที่ที่คิดริมนคลองก็สามารถใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจได้ เมืองก็จะสวยงาม

5) ส่งเสริมการค้าขายในตลาดน้ำเพื่อเป็นการรักษาวินัยชีวิตและวัฒนธรรมที่แท้จริงของชุมชนน้ำ ที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนชาวไทยทั้ง เคมีานลุ่มน้ำภาคกลาง ใค้อย่างเด่นชัด โดยรูปแบบตลาดน้ำที่ยังเหลืออยู่สมควรปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น เกี่ยวกับตลาดน้ำรถไฟที่บริเวณสุโขทัย เขตสุขาภิบาลศรีคอนเฒ คือ เป็นลักษณะการค้าเงินชีวิตประจำวันของชาวสวนที่นำของจากสวนพายเรือมาค้าขายเป็นปกติทุกวัน ไม่ใช่ว่าแบบตลาดน้ำค้าเงินสะดวกคลองลัดราชบุรี ที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีชีวิตที่แท้จริงของชาวสวน เป็นเหมือนฉากละครมากกว่า

ปัจจุบันตลาดน้ำที่ยังมีศักยภาพเหมาะแก่การส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้มีอยู่ทุกชุมชนศูนย์กลาง ยกเว้นเทศบาลเมืองสมุทรสงครามที่ไม่มีตลาดน้ำให้เห็นแล้ว เพราะศูนย์กลางการค้าเคลื่อนที่มาเกาะริมถนนและริมทางรถไฟทั้งหมด เข้าใจว่าในอดีตมีตลาดน้ำอยู่หน้าวัดเพชรสมุทรวิหารหรือวัดบ้านแหลม ปัจจุบันเหลือแต่ท่าเรือ สำหรับบางเมืองอื่น ๆ ตลาดน้ำมักจะอยู่คู่กับตลาดบกในปัจจุบัน และลักษณะการค้าขายของจะมีลักษณะเป็นตลาดนัดมากกว่า เช่น ตลาดน้ำบางน้อยในสุขาภิบาลระดังงา ตลาดน้ำบางนกแขวกในสุขาภิบาลบางนกแขวก ทั้งสองแห่งจะมีนัดเดือนละ 2 ครั้ง ส่วนตลาดน้ำอัมพวาจะคล้าย ๆ กับรถไฟที่มีการค้าขายช่วงเช้าเป็นปกติทุกวันแต่ไม่คึกคักเท่าที่รถไฟ อาจเป็นเพราะที่รถไฟมีนักท่องเที่ยวแวะเวียนเข้ามาบ้างและไม่มีการตลาดบกในละแวกนั้น ส่วนที่ตลาดน้ำค้าเงินสะดวกที่มีสภาพเป็นเช่นนี้เกิดจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้เกิดกิจกรรมการค้าของร้านค้าเพียงไม่กี่ร้าน หากต้องการให้ตลาดน้ำกลับมีชีวิตดังเดิมทำได้ไม่ยาก ประการแรกต้องเปลี่ยนจุดตลาดน้ำนี้ใหม่คือ ย้ายไปอยู่ที่บริเวณศาลาห้าห้องซึ่งเป็นจุดกำเนิดของตลาดน้ำนี้ตั้งแต่สมัยที่มีการชุกคลอง ครองจุดอยู่ถัดเข้าไปในบริเวณที่มีชุมชนตั้งอยู่แล้ว ประการที่สองให้บริเวณชุมชนนั้นมีการตั้งร้านค้าขายของที่ระลึกแทนรถยนต์คน

แผนที่ 5.7 ตลาดน้ำที่ควรส่งเสริมและอนุรักษ์

สัญลักษณ์

ตลาดน้ำที่มีศักยภาพควรอนุรักษ์

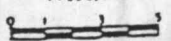

ตลาดน้ำค่าเงินและควมที่ควรปรับปรุงแก้ไข

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน
1 : 250,000

ในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการเอง และให้คงสภาพของชุมชนไว้คงเดิมไม่ควรรื้อถอนสร้างเป็นอาคารพาณิชย์

5.4 สรุปแนวทางการพัฒนา

จากการสรุปประเด็นปัญหาของพื้นที่และความต้องการของท้องถิ่น ในการศึกษาคั้งนี้ ในที่สุดได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาการศึกษาครั้งนี้เป็น 3 ประเด็นหลักคือ การพัฒนาพื้นที่เกษตรทอนบนที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง พื้นที่ชายฝั่งทะเล และการอนุรักษ์ชุมชนน้ำ โดยมุ่งหมายการพัฒนาพื้นที่เพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในพื้นที่ สร้างระบบนิเวศน์ในพื้นที่ให้มีสภาพสมบูรณ์ มีการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนน้ำ

ในแนวทางการพัฒนาทั้ง 3 ประเด็นหลักนั้นสามารถสรุปได้ว่า โครงการพัฒนาน้ำเป็นโครงการที่มีความสำคัญมากที่สุด โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกในสวนผลไม้ยืนต้น ซึ่งการพัฒนาน้ำนี้จะต้องได้มาซึ่งแหล่งน้ำจืดสำรองเพื่อการเพาะปลูกในอนาคต และสามารถรักษาสภาพน้ำให้ปราศจากมลภาวะต่าง ๆ ที่มากกระทบไม่ว่าจะเป็นน้ำเค็มหรือน้ำเสีย นอกจากนี้การรักษาสภาพน้ำที่อุดมสมบูรณ์นี้ยังมีผลต่อการอนุรักษ์ความเป็นชุมชนน้ำในสังคมเกษตรไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวไทย และเพื่อให้การพัฒนามีความทันสมัยในสภาวะแวดล้อมปัจจุบันและมีผลดีต่อชุมชนในอนาคตโครงการพัฒนาป่าชายเลนเพื่อปรับระบบนิเวศน์ในพื้นที่ชายฝั่งซึ่งจะมีผลดีต่อพื้นที่ส่วนรวมด้วย จึงเป็นโครงการพัฒนาที่จะช่วยแก้ปัญหาพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยในโครงการต่าง ๆ ที่ได้เสนอแนะไว้นั้นได้พยายามเน้นการใช้วิถีทางธรรมชาติเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเช่น การส่งเสริมการทำเกษตรธรรมชาติร่วมกับการเกษตรที่พึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นไม่ขัดกับความต้องการและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นและไม่สวนทางกับการพัฒนาประเทศ และในท้ายที่สุดของการเสนอแนวทางการพัฒนาครั้งนี้ ผู้ทำการศึกษามีความเห็นว่าการพัฒนาพื้นที่จะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นถ้าการพัฒนาสามารถเก็บรักษารูปแบบชุมชนน้ำในพื้นที่นี้ไว้ได้ จึงได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนน้ำไว้ด้วย

รูปที่ 5.3 ประมวลาภาพชีวิตชุมชนน้ำ

